2003, ՕԳՈՍՏՈՍ Ա, ԹԻՎ 15 (155)

Քրիստոնյա Հայաստան

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ
ԿՐՈՆԱԿԱՆ, ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ,
ԼՐԱՏՎԱԿԱՆ ԵՐԿՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄՆ ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՎԱԾԱԾՆԻ

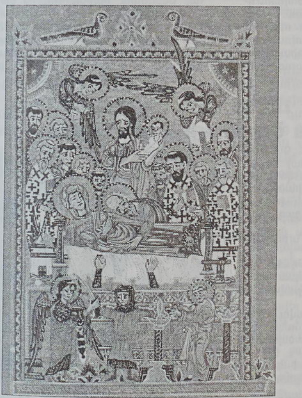

Սուրբ Մարիամ Աստվածածնի Վերափոխման տոնը Հայ Եկեղեցու հինգ տաղավար տոներից է, այն տոնում ենք օգոստոսի 15-ի մոտակա կիրակի օրը (այս տարի՝ օգոստոսի 17-ին):

Մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի խաչելությունից հետո Աստվածամայրը, Իր Որդու պատգամին հնազանդ (Հովհ. ԺԹ 26-27), շուրջ 15 տարի ապրեց Հովհաննես Աստվածաբան առաքյալի խնամատարության ներքո: Միածին Որդու համբարձումից հետո Աստվածամայրը օրեր ու գիշերներ հարատեւում էր պահքի ու աղոթքի մեջ:

Գողգոթա կատարած իր այցելություններից մեկի ժամանակ Աստվածամոր առջեւ հայտնվում է Գաբրիել հրեշտակապետն ու ավետում սբ. Աստվածածնի՝ երկրային աշխարհից դեպի վերին՝ երկնային Երուսաղեմ վերափոխվելու, ինչպես նաեւ դրա ժամանակի մասին: Վերադառնալով տուն՝ Աստվածածինն այդ մասին պատմում է առաքյալներին:

Այսպիսով, սբ. Կույսը, պատրաստվելով երկնային աշխարհ ճանապարհվելուն, պատվիրեց, որ իրեն թաղեն Գեթսեմանիի ձորակում: Վերջապես լրացավ այն ժամը, երբ պետք է կատարվեր Նրա՝ երկրից երկինք վերափոխումը:

Առաքյալները շրջապատել էին այն զարդարված մահիճը, ուր ընկողմանել էր Աստվածամայրը:

Հանկարծ շողաց չտեսնված մի լույս: Ներկաները սարսափեցին, երբ սենյակի վերեւում՝ ճառագայթների ներքո, հայտնվեց Հիսուս Քրիստոսը՝ հրեշտակների ու սրբերի ուղեկցությամբ:

Տեսնելով իր Որդուն՝ հրեշտակների զորքով շրջապատված, Աստվածամայրը թեթեւորեն բարձրացավ մահճից, խոնարհվեց Տիրոջը եւ հանգիստ, ասես քնի մեջ, հոգին ավանդեց իր Միածին Որդու ձեռքը:

Երբ հանդիսավոր թափորը՝ սուրբ առաքյալների ու մյուս հավատացյալների ուղեկցությամբ, մահիճը տանում էր դեպի Գեթսեմանի, հանկարծ երկնքում մի ընդարձակ, լուսափայլ ու պսակաձեւ ամպ գոյացավ եւ սկսեց ուղեկցել թափորը:

Երուսաղեմի անհավատ բնակիչները թաղման թափորի անսովոր փառահեղությամբ զարմացած եւ հասկապես Հիսուսի մորը տրված մեծարանքի հանդեպ չարացած, այդ ամենի մասին հայտնեցին հրեա քահանայապետներին ու դպիրներին: Վերջիններս անմիջապես իրենց ծառաներին ու զինվորներին ուղարկեցին ցրելու թափորն ուղեկցողներին:

Հուզված ու գրգռված ժողովուրդը եւ զինվորները նետվեցին քրիստոնյաների կողմը, բայց այդ պահին պսակաձեւ ամպն իջավ ներքեւ ու կարծես պատնեշի նման շրջապատեց թափորը: Չնայած հետապնդողներին լսելի էին երգերն ու քայլերի ձայները, բայց ոչինչ տեսանելի չէր, եւ նրանցից շատերը կուրացան: Կուրացածներն Աստվածամոր մահճին զղջումով դիպչելուց հետո վերստացան իրենց մարմնավոր տեսողությունը:

Մի հրեա քահանա էլ նետվեց մահճի վրա՝ այն գետնին տապալելու դիտավորությամբ: Սակայն հազիվ էր դիպել ձեռքերով, երբ հանկարծ հրեշտակն աննյութեղեն թրով հատեց նրա երկու ձեռքերը: Կտրված մասերը մնացին մահճին կպած, իսկ ինքն ահաղակով գետնին տապալվեց՝ խորապես զղջալով իր գործածի համար: Ուստի Պետրոս առաքյալը կարգադրեց նրան մոտենալ կտրված ձեռքերին: Բժշկվելուց հետո նա եւս միացավ թափորին, իսկ հետագայում դարձավ Քրիստոսի հետեւորդներից մեկը:

Այսպես Գեթսեմանի հասնելով՝ սբ. Կույսի մարմինն ամփոփեցին քարայրում եւ մուտքը մի հսկա քարով ծածկեցին: Երրորդ օրը Գեթսեմանի եկավ Բարթողոմեոս առաքյալը եւ սկսեց հուսակտուր ողբալ ու լաց լինել, որ չարժանացավ Սուրբ Աստվածածնին վերջին հրաժեշտը տալուն եւ նրանից օրհնություն ստանալուն: Առաքյալները որոշեցին բացել քարայրի մուտքը, որպեսզի նա կարողանա վերջին հրաժեշտը տալ: Բայց մուտքից քարը հեռացնելուց հետո բոլորը տեսան եւ հաստատեցին, որ Աստվածամոր մարմինն այնտեղ չէր, այլ վերափոխվել էր:

Բարթողոմեոս առաքյալին էր վիճակված Աստծու իմաստուն նախախնամությամբ միջոց դառնալ Աստվածամոր վերափոխումը բացահայտելուն: Քարայրում միայն սբ. Կույսի հանդերձանքն էր:

Ըստ ավանդության՝ ի մխիթարություն Բարթողոմեոսի՝ նրան հանձնեցին այն կենդանագիր պատկերը, որը սբ. Կույսը տվել էր Հովհաննես ավետարանչին: Մովսես Խորենացու վկայությամբ՝ Բարթողոմեոսն այն Հայաստան բերեց եւ զետեղեց Անձեւացյաց գավառի Դարբնոցքար կոչված տեղում, ուր հետագայում, ի պատիվ Տիրամոր պատկերի, կուսանոց հիմնվեց:

ԽԱՂՈՂՕՐՀՆԵՔ

Հին Ուխտում տարվա առաջին բերքը տարվում էր տաճար եւ ընծայվում Աստծուն: Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ եկեղեցին օրհնության համար, որպես այգեքաղի երախայրիք, նախապատվությունը տալիս է խաղողին. աշխարհակործան ջրհեղեղից հետո Նոյ նահապետը Արարատ լեռան ստորոտի դաշտավայրում այգի է տնկում եւ խաղողագործությամբ զբաղվում: Այդ ժամանակից ի վեր խաղողը դառնում է Արարատյան դաշտավայրի զարդը, համարվում պտուղներից ազնվագույնը եւ կոչվում պտղոց արքա:

Մեր Տերն Ինքն Իրեն նմանեցրել է խաղողենուն (տե՛ս Հովհ. ԺԵ 1-8). այն խորհրդապատկերն է ս. Աստվածածնի, խորհրդանիշը Նոր Ուխտի Քրիստոսահաստատ Սուրբ եկեղեցու: Այս առումով էլ Հայ եկեղեցում Աստվածամոր Վերափոխման տոնակատարության օրը Սբ. Պատարագից անմիջապես հետո տեղի է ունենում խաղողօրհնեքի արարողություն:

Ինչպես որթն իր կենարար հյութերով աճեցնում ու հասունացնում է ողկույզները, սույնպես եւ Բանն Աստված Իր սուրբ մոր ամենամաքուր արյունից Իր մարմինը կազմեց ու անճառապես միավորեց Իր Աստվածությանը: Ինչպես խաղողենին իր պտուղների արյամբ՝ գինիով, մարդկային ազգին ուրախարար ու կազդուրիչ հյութ է տալիս, նմանապես եւ Աստվածածնի կենդանարար Ողկույզը՝ Քրիստոս Աստված Իր արյունն է պարգեւում յուրայիններին, ինչը սուրբ է, քավչարար ու կեցուցիչ՝ հավիտենական կյանքի պատճառ:

Օրվա ընթերցվածքում հիշատակվում է, որ Աստված ստեղծեց բուսականությունն ու պտղատու ծառերը, ապա Ադամին ու Եվային պարգեւեց ամբողջ դրախտը, բայց նրանք, օրինազանց գտնվելով, դրախտից արտաքսվեցին, իսկ երկիրը նրանց պատճառով անիծվեց: Սակայն Աստվածորդու՝ աշխարհ գալով անեծքի կապանքը վերացավ, եւ մարդիկ ձերբազատվեցին մեղքի ու մահվան ծառայությունից:

Խաղողի օրհնության ընթացքում աղոթքներ են հղվում ոչ միայն պտղի, այլեւ դրա մշակողի, ընծայողի, հողագործի եւ հողի համար՝ Արարչից խնդրելով առատ, բերրի, կարկուտից ու սառնամանիքից զերծ տարի:

Այսպիսով, խաղողօրհնեքն առհասարակ Աստծուց մարդուն պարգեւված բերքի՝ բոլոր տեսակի պտուղների օրհնությունն է:

Վեհափա՛ռ Տեր

Ամենախոնարհ մարդն իսկ թույլ է տալիս տարվա մեջ գոնե մեկ անգամ սիրո ու գնահատանքի ջերմ խոսքեր հղեն իրեն, փառքի համար խորին շնորհակալություն հայտնեն, իսկ գալիքի՝ մաղթեն ամենալավը, ամենաբարին:

Յուրաքանչյուր մարդ՝ որպես մի պարզ մարդիկ, պատասխանատու է իր զորաբանակի առաջ, ուրեմն որքան առավել պատասխանատու է այդ զորաբանակի առաջնորդը: Ուստի Ձերդ Սրբության ծննդյան օրն առիթ ընդունելով՝ մաղթում ենք Ձեզ՝ հայ ժողովրդի հոգեւոր զորաբանակի հովվապետին, անսպառ առողջություն ու արեւշատություն, աղոթում, որ Տեր Աստված Ձեզ Ձեր բոլոր օրերում օգնական լինի՝ աստվածահաճո ու ազգանվեր առաքելության մեջ, առավել սրի Ձեր միտքն ու աչքը՝ Ձեզ հետ բռնած մեր հավատքի ճամփան անխոտոր անցնելու համար, բազմապատկի Ձեր կորովն ու եռանդը՝ աստվածահաստատ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի հավիտենական անհանգչելի փառքը պահելու համար:

Մաղթելով ի համբույր Ձերդ օծեալ սուրբ աջոյն՝
ՔԴԿ-ի եւ «Քրիստոնյա Հայաստան» թերթի աշխատակազմ

ՋՐՎԵԺԻ Ս. ԿԱԹՈՂԻԿԵ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆԸ ԴԱՐՁԱՎ «ՍԻՆԴԵՍՄՈՍԻ» ԱՆԴԱՄ

Հուլիսի 14-22-ը Ալբանիայի Դյուրես քաղաքի մոտ գտնվող Ս. Վլասի († 316, Սեբաստիա, Հայաստան) գողտրիկ վանական համալիրում *«...դուք Իմ վկաները պիտի լինեք»* (Գործք Ա 8) խորագրով տեղի ունեցավ «Սինդեսմոսի» XVII հոբելյանական համընդհանուր համաժողովը, որին մասնակցում էին շուրջ 40 երկրից ժամանած ավելի քան 150 ներկայացուցիչ: Համաժողովի նպատակն էր մեկ անգամ եւս վկայել եւ հաստատապես ամրագրել այն պարզ ճշմարտությունը, որ մենք՝ ուղղափառ երիտասարդներս, անբաժանելի ու անքակտելի անդամներն ենք **Մեկ, Ընդհանրական, Առաքելական եւ Սուրբ եկեղեցու,** ինչպես նաեւ նոր ուղիներ ու ճանապարհներ գտնել երկրիս վրա «Սինդեսմոսի» կոչումն առավել ամբողջական իրականացնելու համար՝ *«ծառայելով եկեղեցուն եւ Նրա միությանը, վկայությանը, առաքելությանը եւ աշխարհի կյանքի վերանորոգմանը»* («Սինդեսմոսի» Սահմանադրություն, Հոդված 2.1): Հոբելյանական այս արարողությանը մասնակցեցին նաեւ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի միաբան Տիգրան արկ. Բաղումյանը եւ Ջրվեժի Ս. Կաթողիկե եկեղեցու երիտասարդաց միության ատենապետուհի Լիլիթ Սարգսյանը:

«Սինդեսմոս»-ը հունարեն բառ է, որ նշանակում է «կապ», այս դեպքում՝ «միության կապ» ուղղափառ երիտասարդների միջեւ: Այստեղ ամենուրեք տիրում են քրիստոնեական սերն ու փոխադարձ վստահությունը միմյանց նկատմամբ: Այն հիմնադրվել է 1953 թ. Ֆրանսիայում, թեպետ ուղղափառ երիտասարդներին համախմբող այս կազմակերպության արմատները ավելի խորն են:

Դեռեւս 1920-1953 թթ. տեղի են ունեցել բազմաթիվ հանդիպումներ ուղղափառ զանազան երիտասարդական կազմակերպությունների միջեւ, որոնք էլ հետագայում հիմք են հանդիսացել «Սինդեսմոսի» ստեղծմանը: Ընդհանրապես ուղղափառ երիտասարդներին համախմբելու այս վեհ գաղափարի առաջին ջատագովները երկու ռուս տարագիր աստվածաբաններ էին՝ հայր Բարսեղ Զենկովսկին եւ հայր Լեոն Զանդերը: Եվրոպայում բնակություն հաստատած ռուս ուղղափառ աստվածաբանների նպատակն էր ուղղափառ հավատքի սերմանումը երիտասարդ սերնդի մեջ ու «Հավատո հանգանակի» «Ընդհանրական» եզրի իրագործումը կյանքում: 1953 թ. ուղղափառ նշանավոր աստվածաբան Ջոն Մեյենդորֆը, խոսելով «Սինդեսմոսի» մասին, ասել է. *«Ընդհանրականությունն այլեւս վերացական վարդապետության խնդիր չէ, որ շարադրված է կատեխիզմների մեջ, այլ մի կենդանի իրականություն, առանց որի ուղղափառ քրիստոնեական կյանք գոյություն չունի»:*

Այսօր «Սինդեսմոսի» անդամ են 125-ից ավելի ուղղափառ երիտասարդական կամակերպություն, ուսումնական եւ աշխարհիկ հաստատություններ՝ շուրջ 42 երկրից: 1961 թ. սկսած «Սինդեսմոսի» աշխատանքներին մասնակցել են նաեւ Արեւելյան Ուղղափառ եկեղեցիների ներկայացուցիչները: Մասնավորապես նույն թվականին տեղի ունեցած «Սինդեսմոսի» V համաժողովին մասնակցել են հայր Գարեգին Սարգսյանը (հետագայում՝ Գարեգին Ա Ամենայն Հայոց կաթողիկոս) ու Ղպտի Ուղղափառ եկեղեցու հայր Անտոնիոս Ամինը: Հետաքրքիր է, որ 1936 թ. կատարված մի լուսանկարում, ուր պատկերված են Ուղղափառ կրթականների միջազգային երկրորդ կոնգրեսի անդամները, հանդիպում ենք նաեւ Նինա Ներսիսյանի անվանը, որի մասին, ցավոք, մենք այլ մանրամասներ չգիտենք: Նշենք, որ 1999 թ. Ֆինլանդիայում տեղի ունեցած «Սինդեսմոսի» XVI համաժողովին Հայ Առաքելական եկեղեցու կողմից մասնակցել է Միքայել արկ. Մելիքյանը (այժմ՝ Տ. Վահրամ քհն. Մելիքյան):

Հուլիսի 15-ին համաժողովի բոլոր անդամները եկեղեցում մասնակցեցին Առավոտյան ժամերգությանը, իսկ այնուհետեւ՝ Ս. Պատարագի սրբազան արարողությանը: Ս. Պատարագից հետո պատարագիչ հոգեւորականը բարի գալուստ մաղթեց համաժողովի մասնակիցներին՝ անդրադառնալով ս. Վլասի վանական համալիրի պատմությանը, անցած դժվարին ուղուն, Ալբանիայի Ուղղափառ եկեղեցու առաջ ծառացած ներկա մարտահրավերներին ու համառ աշխատանքի շնորհիվ ձեռք բերված հաջողություններին:

Համաժողովի առաջին նիստն սկսվեց միասնական «Տերունական աղոթքով», որից հետո բացման խոսքով հանդես եկավ Տիրանայի եւ Համայն Ալբանիայի Անաստասիոս արքեպիսկոպոսը: Նա բարի գալուստ մաղթեց ներկաներին՝ հանգամանալից անդրադառնալով եկեղեցու կյանքում երիտասարդներին վերապահված կարեւոր դերին: Այնուհետեւ «Սինդեսմոսի» ընդհանուր քարտուղար Ռեբեկա Հուկուեյն ընթերցեց համաժողովին ուղղված՝ եկեղեցու գահակալների ողջույնի խոսքերը: Ողջույնի խոսքեր էին հղել Տիեզերական Պատրիարք Բարթուղիմեոս Ա-ն, Մոսկվայի եւ Համայն Ռուսիո Ալեքսի Բ Պատրիարքը, Հնդիկ Մալաբար եկեղեցու Գահակալ Մար Բասիլեոս Թովմաս Մաթեոս Բ-ն ու այլք: Բոլոր առաջնորդներն էլ իրենց օրհնության խոսքերում արժեւորում եւ գնահատում էին ուղղափառ երիտասարդների ընկերակցության գործունեությունը՝ արգասաբեր եւ պտղաբեր տարիներ մաղթելով նրանց՝ հանուն Քրիստոսի եկեղեցու միության ու պայծառացման:

Կեսօրին բոլոր մասնակիցները հատկացված տեղերում ցուցադրեցին իրենց երիտասարդական կազմակերպությունների մասին պատմող լուսանկարներ, թերթոններ, բուկլետներ, ձայնասկավառակներ եւ դիդակտիկ այլ նյութեր: Իր ուրույն տեղն ուներ նաեւ Հայ Առաքելական եկեղեցուն վերապահված մասը, ուր մասնավորապես ներկայացված էին Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինն ու հատկապես Ջրվեժի Ս. Կաթողիկե եկեղեցու երիտասարդաց կազմակերպությունը՝ լուսանկարներով, տպագիր նյութերով, «Սաղմոս» երգչախմբի լազերային սկավառակով եւ այլ նյութերով: Միով բանիվ՝ այդ փոքրիկ անկյունն անխոս պատմում էր քրիստոնյա Հայաստանի եւ նրա երիտասարդաց միություններից մեկի արգասաբեր գործունեության մասին: Զարմանալի էր, բայց փաստ, որ շատերն առաջին անգամ էին լսում Հայոց աշխարհի եւ առաքելահաստատ մեր եկեղեցու մասին: Օգտվելով պատեհ առիթից՝ ջանում էինք նրանց պատմել Հայաստանի, նրա պատմության, հարուստ մշակույթի, առաքելահիմն եկեղեցու, նրա գանձերի, սրբերի, ծիսապաշտության եւ այլնի մասին: Վստահաբար նմանատիպ հավաքներն են, որ խթանում են համագործակցության ոգին երիտասարդների մեջ եւ հույս ներշնչում ապագայի համար, ինչպես նաեւ նոր մտահղացումներ եւ ծրագրեր ծնում մեր մեջ:

Շարունակությունը՝ էջ 3

ՄԱՄԼՈ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Եվրոպայի եկեղեցիների կոնֆերանսի 12-րդ գլխավոր համագումարը Նորվեգիայի Թրոնդհայմ քաղաքում

Հունիսի 25-ից հուլիսի 2-ը Նորվեգիայի Թրոնդհայմ քաղաքում տեղի ունեցավ Եվրոպայի եկեղեցիների կոնֆերանսի (ԵԵԿ)-ի 12-րդ գլխավոր համագումարը: Հայաստանյայց Առաքելական եկեղեցին, որ 1977 թ. անդամակցում է եվրոպական եկեղեցիները միավորող էկումենիկ այս կազմակերպությանը, իր մասնակցությունը բերեց համագումարին: Հայկական պատվիրակության կազմում էին Հունաստանի հայոց թեմի առաջնորդ գերաշնորհ Տ. Ոսկան արք. Գալփաքյանը, Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնի միջեկեղեցական հարաբերությունների բաժնի պատասխանատու Տ. Եզնիկ եպս. Պետրոսյանը, Շիրակի թեմի առաջնորդ Տ. Միքայել եպս. Աջապահյանը, եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդի Հայաստանյան Կլոր Սեղանի կոորդինատոր Կարեն Նազարյանը, էկումենիկ տեղեկատվական կենտրոնի ծրագրերի տնօրեն Նաիրա Մարտիրոսյանը: ԵԵԿ-ի վարչության կողմից համագումարի ծիսական արարողությունների կազմակերպիչ մարմնի մեջ էր Շվեյցարիայի հայոց հոգեւոր հովիվ Տ. Աբել քհն. Մանուկյանը:

«Հիսուս Քրիստոս բուժում է եւ հաշտեցնում. մեր վկայությունը Եվրոպայում» թեմայով հերթական այս համագումարի նպատակն էր քննարկել եկեղեցիների միջեւ առկա աստվածաբանական եւ դավանաբանական խիստ տարբերությունների հաղթահարման ուղիները՝ հանուն Եվրոպայի հավատացյալ ժողովուրդների միջեւ միասնության հաստատման:

Բացման արարողությունը տեղի ունեցավ հունիսի 26-ին Թրոնդհայմի Նիդարոս մայր տաճարում, որին ներկա էին Նորվեգիայի Հարալդ թագավորը եւ վարչապետը, քարոզիչն էր Բարթուղիմեոս Ա Տիեզերական պատրիարքը:

Արարողության ընթացքում եկեղեցիների միության խորհրդանիշ դարձավ մեկ ամանում հավաքված ջուրը, որ տարբեր պատվիրակություններ բերել էին իրենց հետ:

Համագումարի ընթացքում լսվեցին 15 թեմատիկ զեկույցներ՝ նվիրված եկեղեցիների հաշտեցման գործընթացներին, ինչպես նաեւ այնպիսի արդիական խնդիրների, ինչպիսիք են գլոբալիզացիան, կրոնների միջեւ երկխոսությունը եւ այլն:

Համագումարի ընթացքում ընտրվեց նաեւ ԵԵԿ 40 անդամից բաղկացած կենտրոնական նոր կոմիտե, որտեղ առաջիկա 6 տարվա ընթացքում Հայ եկեղեցին կներկայացնի Տ. Եզնիկ եպս. Պետրոսյանը:

Համագումարի օրերին մատուցվեց երեք Պատարագ՝ ուղղափառ, հայկական եւ բողոքական ծեսերով: Հայոց Պատարագի հաջորդ օրը կատարված առավոտյան ժամերգության հիմքում եւս հայկական ժամերգությունն էր:

Համագումարի փակման արարողությունը տեղի ունեցավ Նիդելվան գետի ափին: Քարոզիչն էր Քենթրբերիի Արքեպիսկոպոս գերաշնորհ Ռոուան Ուիլիամսը: Արարողության ընթացքում ուղղափառ ծեսով օրհնվեց տարբեր երկրներից բերված ջուրը եւ հեղվեց Նիդելվան գետի մեջ: Նիդելվանի ջրերն օրհնվեցին նաեւ հայկական մյուռոնով:

Հայ եկեղեցին համագումարին բերել էր նաեւ իր նվերը: Մայր Աթոռի Միջեկեղեցական հարաբերությունների բաժնի եւ էկումենիկ տեղեկատվական կենտրոնի աշխատակիցների ջանքերով կազմված «ԵԵԿ-ի անդամ եկեղեցիները» անգլերեն գիրքը բաժանվեց բոլոր եկեղեցիների պատգամավորներին:

Տ. Տարոն եպս. Ճերեճյանը պարգեւատրվեց «Սբ. Ներսես Շնորհալի» շքանշանով

Օգոստոսի 5-ին Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը Հայ եկեղեցու «Սբ. Ներսես Շնորհալի» պատվո շքանշան հանձնեց Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնի միաբան Տ. Տարոն եպս. Ճերեճյանին՝ ի գնահատումն սրբազան հոր ազնիվ ու բազմամյա հոգեւոր ծառայության:

Պարգեւատրման առիթը Տարոն սրբազանի ձեռնադրության 40-ամյակն էր:

Հայրապետական սրբատառ կոնդակն ընթերցեց Արարատյան հայրապետական թեմի առաջնորդական փոխանորդ Տ. Նավասարդ եպս. Կճոյանը:

Շքանշանի հանձնման հանդիսավոր արարողությանը մասնակցում էին թեմակալ առաջնորդներ, Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնի միաբան հայրեր:

Այնուհետ սրբազան հայրն իր իսկ ցանկությամբ անցնում է վաստակած հանգստի:

Տ. Դանիել աբեղա Ֆընտըգյանին շնորհվեց մասնավոր վարդապետության աստիճան

Օգոստոսի 7-ին Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնում տեղի ունեցավ Նյու Յորքի «Սբ. Ներսես» ընծայարանի տեսուչ Տ. Դանիել աբղ. Ֆընտըգյանի վարդապետական թեզի պաշտպանությունը: Քննիչ հանձնախմբի կազմում էին Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնի միջեկեղեցական հարաբերությունների բաժնի պատասխանատու Տ. Եզնիկ եպս. Պետրոսյանը, Մայր Աթոռի վարչակազմակերպչական գործերի կառավարիչ Տ. Փառէն եպս. Ավետիքյանը եւ Շիրակի թեմի առաջնորդ Տ. Միքայել եպս. Աջապահյանը: Քննիչ հանձնախումբը «եկեղեցու նավակատիքի հնագույն արարողությունը» պատմաբանասիրական, ծիսական եւ աստվածաբանական ուսումնասիրության համար հայր Դանիելին արժանի համարեց Հայ եկեղեցու մասնավոր վարդապետության կոչման:

Նույն օրը Օշականի Սբ. Մեսրոպ Մաշտոց եկեղեցում տեղի ունեցավ մասնավոր վարդապետական աստիճանի տվչության արարողություն՝ ձեռամբ Տ. Եզնիկ եպս. Պետրոսյանի: Եկեղեցական արարողության ընթացքում նորընծա վարդապետին տրվեց վարդապետական աստիճանի եւ իմաստության խորհրդանիշ հանդիսացող օձագլուխ գավազան: Մասնավոր վարդապետության աստիճանով նրան տրվեց Սբ. Գիրքը եւ եկեղեցու դավանանքը քարոզելու եւ մեկնելու իշխանություն:

Տ. ԴԱՆԻԵԼ ՎՐԴ. ՖԸՆՏԸԳՅԱՆ

Ծնվել է 1962 թ. ԱՄՆ Տեքսաս նահանգում:

1980-1985 թթ. սովորել է Նյու Յորք նահանգի պետական համալսարանում՝ ստանալով ֆիզիկոսի բակալավրի աստիճան: Զուգահեռաբար նույն համալսարանում ուսանել է երաժշտության պատմություն:

1985-1989 թթ. սովորել է Նյու Յորքի «Սբ. Ներսես» ընծայարանում: Ավարտելով ընծայարանը՝ պաշտպանել է թեզ՝ «Մեծացուսցէ» շարականների աստվածաբանական ուսումնասիրությունը» թեմայով: Զուգահեռաբար հաճախել է Սբ. Վլադիմիր օրթոդոքս ճեմարան:

1986-1990 թթ. սովորել է նաեւ Նյու Յորք քաղաքի համալսարանի երաժշտության բաժնում: 1990 թ. ստացել է երաժշտության տեսության եւ պատմության մագիստրոսի կոչում՝ պաշտպանելով թեզ՝ «Կլավդիո Մոնտեվերդիի մադրիգալների 8-րդ գիրքը» թեմայով:

1989 թ. սեպտեմբերի 14-ին՝ Սբ. Խաչի տոնին, ձեռնադրվել է սարկավագ՝ ձեռամբ Տ. Թորգոմ արք. Մանուկյանի:

1990 թ. ժամանել է Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածին եւ հայագիտության ու եկեղեցագիտության մասնավոր դասընթացներ անցել:

1992-1997 թթ. սովորել է Հռոմի Պապական արեւելագիտության ինստիտուտի ծիսագիտության բաժնում: 1997 թ. ստացել է դոկտորական աստիճան՝ պաշտպանելով թեզ՝ նվիրված Ստեփանոս եպս. Սյունեցու ժամակարգության մեկնությանը:

1997 թ.՝ Սբ. Խաչի տոնին, Նյու Յորքի Սբ. Վարդան առաջնորդանիստ եկեղեցում ձեռնադրվել է կուսակրոն քահանա՝ ձեռամբ Տ. Խաժակ արք. Պարսամյանի:

Նույն թվականից դասախոսել է «Սբ. Ներսես» ընծայարանում:

2000 թ. նշանակվել է «Սբ. Ներսես» ընծայարանի տեսուչ:

2003 թ. ստացել է մասնավոր վարդապետության 4 աստիճանները՝ պաշտպանելով թեզ՝ «եկեղեցու նավակատիքի հնագույն արարողությունը» թեմայով:

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍԲ. ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳ

ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆԵՐ

ՆԵՐՍԵՍ Գ ՇԻՆԱՐԱՐ ՏԱՅԵՑԻ
(641-661)

Արաբների կողմից Դվինի ավերվելուց հետո այնտեղ ժամանեց Թեոդորոս Ռշտունու սպարապետը, որն իմանալով Եզր կաթողիկոսի մահվան մասին՝ եպիսկոպոսների եւ նախարարների հավանությամբ առաջարկեց կաթողիկոս ձեռնադրել Տայոց Ներսես եպիսկոպոսին, որը ծնունդով Տայքի Իշխան գյուղից էր: Պատանեկության շրջանից սկսած՝ կրթվել եւ դաստիարակվել էր Բյուզանդիայում, քաջագիտակ էր թե՛ հունարենին եւ թե՛ հունական դպրությանը, որոշ ժամանակ զինվորական ծառայություն էր կատարել, վարժվել բյուզանդական սովորություններին եւ կենցաղին եւ, ինչպես հաղորդում է Սեբեոսը, մտադրվել էր հարել քաղկեդոնականությանը: Սակայն իր մտքերը խորապես թաքցնելով՝ հաջողությամբ կարողացավ հասնել Տայքի եպիսկոպոսության աստիճանին: Ամեն ինչից դատելով՝ նրան ձեռնադրեց Եզր Ա Փառաժնակերտցի կաթողիկոսը: Բոլորի կարծիքով՝ ստեղծված ծանր պայմաններում Ներսեսը կաթողիկոսության ամենահարմար թեկնածուն էր թե՛ մինչ այդ ունեցած իր գործունեությամբ եւ թե՛ իր բնավորությամբ ու բարձր կրթվածությամբ: Դժվար է ասել, թե ինչ շարժառիթներով Տայոց եպիսկոպոսը փորձում էր խուսափել կաթողիկոսական աթոռը զբաղեցնելուց, սակայն եպիսկոպոսների ու նախարարների ճնշման տակ ստիպված եղավ ընդունել կաթողիկոսական ձեռնադրությունը: Նրա հրամանով հավաքվեցին Դվինի կոտորածին զոհ գնացածների դիակները, որոնք գցված էին քաղաքում եւ քաղաքը շրջապատող դաշտում, եւ պատշաճ կազմակերպեց նրանց թաղումը: Նրա կողմից կոտորածի զոհերն իսկական նահատակներ համարվեցին, եւ նրանց թաղման վայրում տաճար կառուցվեց՝ իբրեւ վկայարան: Շատերի կարծիքով՝ այն, հավանաբար, պատմագիրների կողմից հիշված Սբ. Սարգիս եկեղեցին էր:

Ներսեսի կաթողիկոսանալու տարում արաբները Նեհավենդի ճակատամարտում ջախջախեցին պարսիկներին, եւ Սասանյան տերությունը դադարեց գոյություն ունենալուց: Սասանյան վերջին արքա Հազկերտը փախավ Միջին Ասիայի կողմերը եւ մի քանի տարվա աստանդական կյանքից հետո՝ 650 թվին, եղերական ձեւով կնքեց իր մահկանացուն: Պարսկահայաստանում, փաստորեն, պարսկական տիրապետությունը վերջ գտավ, իսկ բուն Պարսկաստանը թե՛ քաղաքականապես եւ թե՛ դավանաբանորեն աստիճանաբար հայտնվեց արաբական գերիշխանության ներքո: 641 թվին մահացավ Հերակլ կայսրը, որին հաջորդեցին նրա որդիներ Կոստանդինը եւ Հերակլիոնը: Առաջինին թունավորեց Հերակլիոնի մայրը, որը որդու հետ միասին վերցրեց կայսերական իշխանությունը: Պետական իշխանությունը դրա հետեւանքով բավականին տկարացավ, եւ Հերակլի զորավարներից Վալենտիանոս Արշակունին, գալով Կոստանդնուպոլիս, զրկեց իշխանությունից Հերակլիոնին ու նրա մայր Մարտինային, որոնք սպանվեցին, եւ կայսերական գահ բարձրացրեց Կոստանդինի տասներկուամյա որդի Հերակլիոսին՝ Կոստաս Բ անունով, որին հայկական աղբյուրները գիտեն Կոստանդին անունով: Սրա օրոք աքսորից Հայաստան վերադարձան Վարազտիրոցը եւ նրա որդի Սմբատ Բագրատունին: Նրանց աքսորից ազատելու կարգադրություն էր տվել Հերակլ կայսրն իր մահից քիչ առաջ: Ստեղծված քաղաքական կացությունը, երբ պարսիկները ջախջախվել էին, իսկ արաբներն աստիճանաբար ստեղծում էին իրենց տերությունը, ստիպեց Ներսես Տայեցուն հակվել դեպի բյուզանդացիները, եւ այդ մտադրության մեջ, ի դեմս Թեոդորոս Ռշտունու, նա համախոհ ձեռք բերեց: Նրանք երկուսով կայսրին նամակ գրեցին՝ խնդրելով Վարազտիրոցին նշանակել Հայաստանի կուրապաղատ: Ըստ որում՝ Ներսես կաթողիկոսը, մինչեւ նամակն ուղարկելը, հանդիպեց կայսրին, իրենց նամակի հետ ուղարկեց նաեւ Վարազտիրոցի թուղթը: Կայսրն ընդունեց առաջարկը, Վարազտիրոցին վերահաստատեց իր նախկին պաշտոնների մեջ, պատանդությունից ազատեց նրա կնոջն ու զավակներին, եւ Պարսից նախկին մարզպանն անցավ երկրի գլուխ: Սակայն աքսորն ու զրկանքները հարվածել էին նրա առողջությանը, եւ նա հիվանդանալով շուտով մահացավ: Նրա մարմինն ամփոփվեց Դարույնքի տոհմական հանգստարանում: Հայերի խնդրանքով՝ կայսրը Վարազտիրոցի պաշտոնում նշանակեց նրա որդուն՝ Սմբատին՝ տալով նույն պատիվները եւ կուրապաղատի աստիճան: Հայ զորագնդերի սպարապետ նշանակվեց Թեոդորոս Ռշտունին: Մ. Օրմանյանը Սմբատ Բագրատունու կուրապաղատությունը դնում է 642 թվականին: Ներսես Գ Տայեցու հայրապետության հենց սկզբում Հայաստանը կրկին ենթարկվեց արաբների ավերիչ արշավանքին: Թշնամու զորագնդերը ներխուժեցին Այրարատ, Վասպուրական եւ Աղվանից մարզպանության հայկական երկրամասերը: Սեբեոսի հաղորդման մեջ խոսվում է, իբրեւ թե, Երեւանի պաշարման մասին, սակայն, ինչպես ցույց է տվել Թադեոս Ավդալբեկյանը, իրականում տեղեկությունը վերաբերում է Հերին կամ ավելի ճիշտ՝ Հերավանին, որն արտագրվելու հետեւանքով գրչագրում վերածվել է «Երեւան»-ի: Հերավանի պաշարումն արդյունք չտվեց, եւ արաբները, շարժվելով դեպի Արեւմուտք, պաշարեցին Արծափը, որի բերդապահները համառ դիմադրություն ցույց տվեցին: Վերջինս գրավվեց միայն այն բանից հետո, երբ բերդի պաշտպանների անզգուշության հետեւանքով արաբները հայտնաբերեցին ամրոց տանող գաղտնի անցքը եւ տիրացան նրան 643 թվի օգոստոսի 10-ին: Սակայն արաբների հաջողությունը երկար չտեւեց, քանի որ շուտով հայտնվեցին Թեոդորոս Ռշտունու գնդերը, որոնք ջախջախեցին արաբական զորագունդը: Անհաջողություն կրեց նաեւ Աղվանից մարզպանություն ներխուժած զորագունդը Նախճավանի մերձակայքում, որը ստիպեց երրորդ զորագնդին նահանջել Վասպուրականից: Արշավանքը, որ առավելապես հետախուզական բնույթ էր կրում, ավարտվեց, եւ արաբները հեռացան Միջագետքի սահմանները: Խաղաղություն հաստատվեց մինչեւ 650 թվականը, որը բարենպաստ պայմաններ ստեղծեց Հայոց կաթողիկոսի շինարարական լայն գործունեության համար: Հայոց պատմության մեջ Ներսես Գ-ն այդ պատճառով հայտնի է նաեւ Շինող կամ Շինարար մականունով: Հայոց հայրապետը վերանորոգեց Սբ. Սարգսի եկեղեցին Դվինում, որն այրվել էր արաբների կողմից քաղաքի գրավման ժամանակ: Կառույցների թվում հիշատակվում է Խորվիրապի եկեղեցին: Սակայն Ներսես կաթողիկոսին հատկապես մեծ հռչակ բերեց Սբ. Գրիգոր կաթողիկեն կամ Զվարթնոցը, որը հայտնի է նաեւ Առաքարի եկեղեցի անունով: Այդ կառույցը, որ այժմ ավերակ է, հիացրել է իր ժամանակակիցներին՝ զարմանք պատճառելով իր տեսքով: Կիրակոս Գանձակեցու հաղորդմամբ՝ Զվարթնոցը հետագայում ավերվել է տաճիկների կամ արաբների կողմից: Ավելի ուշ եկեղեցու ավերակները ծածկվել էին հողաշերտով եւ կրկին լույս աշխարհ եկան Խաչիկ Դադյան վարդապետի պեղումների շնորհիվ: Հայոց հայրապետը հաստատվեց Զվարթնոցում, կառուցեց հայրապետանոց, տնկել տվեց այգիներ ու ծառաստաններ եւ Քասաղ գետից էլ ջուր բերեց՝ դրանք ոռոգելու համար: Արաբական արշավանքների վտանգն աչքի առաջ ունենալով՝ նա ամուր եւ բարձր պարիսպներով շրջապատեց հայրապետանոցը: Վարդան Արեւելցու տվյալներով՝ Զվարթնոցում զետեղվեցին Մախոժ Յիզտբուզտի եւ Սուրհան-Դավթի մասունքները, սակայն առաջինի մասին ժամանակակիցները նման տեղեկություն չեն պահպանել:

Հայոց կաթողիկոսի կարեւոր ձեռնարկումներից մեկը եղավ Դվնի ժողովի գումարումը Կոստանդիանոս կայսեր չորրորդ տարում, այսինքն՝ 645 թվականին: Մեկ այլ հաղորդման համաձայն (Սեբեոս)՝ ժողովը կարող էր գումարվել 648 թվականին, սակայն, ինչպես համոզիչ ցույց է տվել Մ. Օրմանյանը, իրականում խոսքը երկու տարբեր ժողովների մասին է: 645 թ. ժողովի կանոնները հետագայում մտան Կանոնագրքի մեջ: Այս կանոնների համաձայն՝ ժողովին, Ներսեսից զատ, մասնակցել են 16 եպիսկոպոսներ՝ Հովհաննես Մարդպետականը, Հարքի Ներսեսը, Բասենի Քրիստոսատուրը, Տայոց Իսրայելը, Մարգաղքի Հովհաննեսը, Բզնունյաց Հովհանը, Աշմունյաց Գրիգորը, Բագրատունյաց Սեբեոսը, Խորխոռունյաց Գրիգորը, Ռշտունյաց Սիմեոնը, Վանանդի Իսրայելը, Արշարունյաց Թեոփիլոսը, Ամատունյաց Ասայելը, Անձեւացյաց Գրիգորը, Գնունյաց Թադեոսը եւ Մեհնունյաց Սամվելը: Ինչ-ինչ տվյալների հիման վրա՝ Մ. Չամչյանն այս ցուցակին ավելացնում է Պալունյաց Հակոբոս եպիսկոպոսի անունը:

Շարունակությունը՝ էջ 5

ՋՐՎԵԺԻ Ս. ԿԱԹՈՂԻԿԵ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆԸ ԴԱՐՁԱՎ «ՍԻՆԴԵՍՄՈՍԻ» ԱՆԴԱՄ

Սկիզբը՝ էջ 2

Երեկոյան ներկայացվեցին երկու զեկուցումներ՝ «Ուղղափառ երիտասարդությունը Կորեայում եւ ուղղափառության առաքելությունն ընդհանրապես Ասիայում» եւ «Ուղղափառ երիտասարդները Ս. Երկրում» թեմաներով, որոնցից հետո բուռն քննարկումներ ծավալվեցին:

Հունիսի 16-ի նիստը սկսվեց Ալբանիայի Անաստասիոս արքեպիսկոպոսի ոգեշունչ խոսքով: Վերջինս շատ հանգամանալի կերպով անդրադարձավ համաժողովի խորագրին՝ Գործք Ա 8 համարին՝ այն քննելով Աստվածաշունչ մատյանի եւ հայրախոսական աղբյուրների լույսի ներքո՝ կարեւորելով հատկապես երիտասարդների դերը Քրիստոսի եկեղեցու զորացման եւ ամրապնդման գործում: Ալբանիայի Ուղղափառ եկեղեցու առաջնորդը նշեց. *«Մեր վկայությունը պետք է խարսխված լինի նախ եւ առաջ Քրիստոսի փորձառության վրա. Աստվածորդին Ինքը պետք է լինի մեր բոլորիս կյանքի ուղենիշն ու առաջնորդը՝ հիշելով եւ ընդմիշտ ամրագրելով մեր մտքում, որ «վկայել» եզրը ոչ միայն նշանակում է արյամբ մարտիրոսանալը, այլ նաեւ անսակարկ եւ անմոռաց ծառայությունը սոցիալական, մասնագիտական, ընկերային, համայնական եւ կյանքի այլ բնագավառներում»:*

Այնուհետեւ 1999-2003 թթ. «Սինդեսմոսի» ծավալած գործունեության մասին հաշվետվությամբ հանդես եկավ վարչությունը: Նույն օրը տեղի ունեցան նաեւ տարածաշրջանային հանձնաժողովների նիստերը, ի մի բերվեցին նախորդ տարիների արդյունքները, ու առաջադրվեցին նոր թեկնածուներ:

Հետաքրքիր եւ աշխույժ մթնոլորտում անցավ հունիսի 17-ը: Մասնավորապես այդ օրը «Սինդեսմոսին» անդամագրվեցին 4 նոր երիտասարդական կազմակերպություններ եւ միություններ, որոնց թվում նաեւ Կոտայքի թեմի՝ Ջրվեժի Ս. Կաթողիկե եկեղեցու երիտասարդաց միությունը: Վերջինիս ատենապետուհի Լիլիթ Սարգսյանը շատ հակիրճ, բայց բովանդակալից խոսեց մեր հիասքանչ երկրի, քրիստոնյա Հայաստանի մասին՝ անդրադառնալով իրենց երիտասարդաց միության գործունեությանը, որից հետո միաձայն քվեարկությամբ նրանք դարձան «Սինդեսմոսի» անդամ:

Շատ հետաքրքիր էին նաեւ տարբեր խմբերում ընթացող քննարկումները զանազան հրատապ խնդիրների շուրջ: Այստեղ հարկ ենք համարում նշել թեմաներից մի քանիսը.

Ուղղափառ եկեղեցին միավորված Եվրոպայում.

Աստվածաշնչի սերտողության մեթոդաբանությունը.

Ուղղափառ եկեղեցին գլոբալիզացվող աշխարհում.

Երիտասարդությունը եւ ինտերնետը.

Ի՞նչ ուղղությամբ է գնում էկումենիկ շարժումը:

Նմանատիպ քննարկումներն ավելի գրավիչ էին դարձնում առօրյան՝ նոր թարմություն հաղորդելով բոլորիս: Դրանք ավելի թեժանում էին քննարկումներից դուրս՝ երբեմն ձգվելով ողջ օրվա ընթացքում, որովհետեւ շատ հաճախ կարծիքների բախում էր լինում: Սակայն վերջ ի վերջո հենց այս կարծիքների տարբերությունը լինելն էր, որ ծնում էր ճշմարտությունը:

Հունիսի 18-ը եւս հագեցած էր. զանազան քննարկումներ, Աստվածաշնչի սերտողություն եւ այլն: Իսկ երեկոյան տեղի ունեցավ մշակութային ծանոթության երեկո, որի ընթացքում մասնակիցները ներկայացրին իրենց ազգային երգերն ու պարերը, կերակուրները, խմիչքները:

Հունիսի 19-ի առավոտյան մատուցվեց Արեւելյան Ուղղափառ եկեղեցիների միացյալ Ս. Պատարագ: Պատարագիչն էր Հնդիկ Մալաբար եկեղեցու Մադրասի թեմի Մար Իրինեոս Միտրոպոլիտը, որին սպասավորում էին երեք քահանա եւ երկու սարկավագ՝ Հնդիկ եկեղեցուց, մեկ սարկավագ՝ Ղպտի Ուղղափառ եկեղեցուց եւ մեկ սարկավագ՝ Հայ Առաքելական եկեղեցուց: Սրբազան արարողության ընթացքում հայերեն հնչեցին «Սուրբ սուրբ»-ն ու «Տեր ողորմեա»-ն:

Նույն օրը՝ երեկոյան, տեղի ունեցան վարչության նոր անդամների ընտրությունները: Ընտրվեցին նախագահ եւ վարչության անդամներ: Այնուհետեւ ցուցադրվեց «Ալբանիայի Ուղղափառ եկեղեցու վերածնունդը» խորագրով լազերային սկավառակը, որի ընթացքում իր մեկնաբանություններն էր տալիս Ալբանիայի Անաստասիոս արքեպիսկոպոսը: Հիրավի, այդ եկեղեցին վերածնունդ է ապրում կոմունիստական բռնատիրության տապալումից հետո: Նոր Հովվապետի ջանքերով 10 տարվա ընթացքում 80 նոր եկեղեցի է կառուցվել, 70-ը՝ ավերակներից վեր հառնել, 140-ից ավելի խոնարհված եկեղեցի՝ վերանորոգվել, իսկ 5 վանքերում գործում է վանական կյանքը: Մի խոսքով՝ ամլության տարիներից հետո Ալբանիայում, որի 70%-ը մուսուլմաններ են, այսօր ուղղափառությունը վերելք է ապրում:

Համաժողովին թարմ լիցք հաղորդեց Ռուս եկեղեցու Մոսկվայի Պատրիարքարանի արտաեկեղեցական հարաբերությունների բաժնի նախագահ Կիրիլ Միտրոպոլիտի գալուստը: Նա շատ հետաքրքիր զեկուցում կարդաց քրիստոնյա աշխարհի առաջ ծառացած մարտահրավերների մասին, որոնց լուծման գործում մեծ դերակատարություն ունեն նաեւ մատաղ սերնդի ներկայացուցիչները: Երեկոյան ներկաները դիտեցին «Սինդեսմոսի» մասին պատմող լազերային սկավառակը, ուր ամփոփված էր նրա ողջ գործունեությունը:

Համաժողովի շրջանակներում մասնակիցներն այցելեցին նաեւ վանական համալիրներ՝ մոտիկից ծանոթանալով վանականների առօրյային ու նրանց կենցաղին:

Տիգրան սրկ. ԲԱՂՈՒՄՅԱՆ

ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՎՈՐՉԻ ԱՋԸ

Սկիզբը՝ թիվ 13, 14

Վրթանես եպիսկոպոսը տեղապահի պաշտոնում որոշ ժամանակ մնալուց հետո՝ ծերության տարիքում, հեռանում է իր հայրենի Օձնի վանքը, որտեղ էլ 1493 թվին կնքում է իր մահկանացուն, ինչպես վկայում է Դավրիժեցին՝ մասնացույց անելով նրա տապանաքարի վիմագիրը, որ պահպանվել էր մինչեւ XVII դարի կեսերը: Ի հիշատակ Վրթանես եպիսկոպոսի՝ Լուսավորչի սուրբ Աջը կրկին Էջմիածին վերադարձնելու մեծագույն ծառայության՝ Հայոց հետագա կաթողիկոսները, որպես հայրապետեր կյանք, ամեն տարի գնում էին Օձնի վանք, պատարագ էին մատուցում, դրամ բաժանում վանականներին ու աղքատներին: Այս ավանդական արարողությունը կատարվել է շուրջ 140 տարի՝ մինչեւ Դավիթ Դ Վաղարշապատցի կաթողիկոսի (1590-1629) եւ Մելքիսեդեկ աթոռակցի ժամանակները, երբ դեռ Պարսից Շահ-Աբասը բռնությամբ Աջը Էջմիածնից չէր տարել Սպահան: Առաքել Դավրիժեցին այս դեպքերի մասին

Պարսկական զորքերն ամենաբիրտ ձեւով էին իրականացնում հայ ժողովրդի տարագրումը. անխնա այրում էին տները, խոտի, հարդի, ցորենի, գարու շտեմարանները, մի խոսքով՝ անհրաժեշտ ամենայն բան: Դրանով նրանք դատարկում էին երկիրն օսմանյան զորքի առջեւ, որպեսզի նրանց որեւէ բան չմնա, եւ ծանր կացության մեջ ընկնեն: Այդ քայլն ուներ մեկ այլ նպատակ եւս. որպեսզի տեղահանված ժողովուրդը, տեսնելով այդ, հուսահատվեր եւ ետ վերադառնալու հույսեր չփայփայեր: Հայրենասեր պատմիչը բառացի եզրակացնում է. *«Պարսից մեծ թագավոր Շահ-Աբաս առաջինը, որ հայոց ազգն արտաքսեց Հայոց բնիկ երկրից եւ քշեց Պարսկաստան, արեց այն դիտավորությամբ, որպեսզի Հայաստանն ավերվի, եւ շենանա Պարսկաստանը, նվազի հայ ազգը, բազմանա պարսիկ ազգը»:*

Այնուհետեւ Դավրիժեցին, շարունակելով իր միտքը, գրում է, թե հայերը Պարսկաստանում չէին ցանկանում հիմնավորվել, այլ ամեն առիթ օգտագործում էին հայրենիք վերադառնալու համար:

բառացի հետեւյալն է գրում. *«Իսկ վերեւում գրված պատմությունը, որ վերաբերում է Սուրբ Աջի գալստյան, երբ Աղթամարից վերադարձավ եւ եկավ Սուրբ Էջմիածին, ոչ թե հարեւանցի խոսք ու զրույց է, այլ հաստատուն եւ հայրատուր ավանդությամբ պատմվում է բոլոր գավառներում, որոնք գտնվում են Նախիջեւան քաղաքի շուրջը, մանավանդ Շահբունուց ձորի գավառում եւ այն վանքերում, որոնք նրան մոտիկ են, որովհետեւ բոլոր եկեղեցականներն ու հոգեւորականները միաբերան պնդում են այս պատմությունը:...Դրանցից մենք, հավաստին առնելով, այստեղ գրեցինք: Սուրբ Լուսավորչի Աջն այնտեղ՝ Սուրբ Էջմիածնում էր մինչեւ առաջին Շահ-Աբասի ժամանակները»:*

XVII դ. առաջին տասնամյակները հայ ժողովրդի համար օրհասական տարիներ էին: Շահ-Աբասը 1604 թ., խախտելով 1590 թ. թուրքերի հետ կնքած պայմանագիրը, մեծաքանակ բանակով անցավ Արաքսը, գրավեց Հին Ջուղան, ապա պաշարեց Երեւանը: Նա ավերեց Արարատյան դաշտի, Շիրակի, Բասենի եւ Էրզրումի ռազմական եւ տնտեսական կարեւոր կենտրոնները: Սրան հաջորդեցին թուրքական մի մեծ բանակի արշավանքներն Էրզրումից Արարատյան դաշտ: Պարսկական բանակը թեեւ արդեն գրավել էր պաշարված Երեւանը, ստիպված նահանջում է՝ իր հետ տանելով Արեւելյան Հայաստանի բնակչության մեծ մասին: Այդ մեծ «սուրգունը» ցավով ու ամենայն մանրամասնությամբ է նկարագրում դեպքերին համարյա ժամանակակից Առաքել Դավրիժեցին. *«Այս ամենը մենք լսելով ու գրելով՝ ճմլվում է մեր սիրտը, գալարվում են մեր որովայնի աղիները, իսկ մեր աչքերը արտասուքի վտակներ են հոսեցնելով իջեցնում մեր ժողովրդին թշվառության գալու եւ հասնելու համար»:*

Ավանդության համաձայն՝ Շահ-Աբասը, հաճախ կերպարանափոխվելով, շրջում էր ժողովրդի մեջ եւ հատկապես հայերին ուղղում հետեւյալը. *«Շահը հոգատար է հայ ազգի նկատմամբ, նրանց բոլոր գործերն ու խոսքերը ըստ հայերի կամքի է անում, բայց վերջիններս ջերմ ու հոժար չեն մնալու Սպահան երկրում, չէ որ սա շեն երկիր է եւ թիկունքային, իսկ Հայաստանը սահման է ու թշնամու բերան, միշտ ավար ու գերություն է սպառնում թուրքերի կողմից»:* Նման հորդորներին հայերը բազմիցս պատասխանում էին հակադարձումով, թե Հայոց աշխարհում ամեն բարիքների լիություն է, առատություն ու էժանություն, իսկ այստեղ սուղ է ու թանկություն: Եվ թե՝ այնտեղ են իրենց նախնիների գերեզմանները, վանքերն ու սրբերի դամբարանները, մանավանդ մեծափառ Աթոռը՝ Սուրբ Էջմիածինը, ուր գտնվում է նաեւ Գրիգոր Լուսավորչի սուրբ Աջը: Ուստի՝ *«Եթե շահը կամենում է, որ հայոց ազգը Պարսից աշխարհում անխախտ մնա, նա պետք է Սուրբ Գրիգոր Լուսավորչի Աջը Սպահան բերի եւ այնտեղ շինի նոր Էջմիածին, որ մեռոնօրհնեք լինի, եւ այնտեղ կաթողիկոս նստի. որ հայ ազգն այնտեղ կայունանա, մնա, որովհետեւ Աջի եւ Էջմիածնի հետ հայոց ողջ ազգն է կապված»:* Սա էր պատճառը, որ Շահ-Աբասը հաստատ մտադրվում է Սուրբ Էջմիածինը քանդել, վերացնել այնտեղի կաթողիկոսությունը, Լուսավորչի Աջն ու Մայր տաճարի քարերը բերել Սպահան եւ այնտեղ շինել նոր Էջմիածին, որը պիտի դառնար կաթողիկոսի նստավայրը: Այդ նպատակին հասնելու համար շահը նույնիսկ Սպահան քաղաքում տեղ է հատկացնում՝ շինարարությունն սկսելու համար:

Շարունակությունը՝ էջ 6

Խոսրով III Կոտակի գահակալությունը

Մեծ Հայքի թագավորությունում Տրդատ Մեծի վախճանվելուց հետո եւ Խոսրով III Կոտակի գահակալության (330-338 թթ.) սկզբնական ժամանակաշրջանում ծանր կացություն ստեղծվեց: Ինչպես հաղորդում են Մովսես Խորենացին եւ Փավստոս Բուզանդը, նախ մահափորձ արվեց Ս. Գրիգոր Լուսավորչի որդու՝ Վրթանես հայրապետի դեմ, այնուհետեւ իրար դեմ ելան նախարարական երկու տոհմ:

Մեծն Վրթանեսը, գալով Տարոն գավառը, իր հոր կառուցած սուրբ Հովհաննեսի վկայարան-մատուռում պատարագ մատուցեց, տվեց հաղորդություն, քանզի Հայոց եպիսկոպոսապետները հնուց ի վեր սովոր էին հենց այսպես պատվել սուրբ տեղերը՝ թագավորի, մեծամեծների, նախարարների եւ ժողովրդի աշխարհախումբ բազմությամբ: Սակայն այդ վայրում գտնվեցին մարդիկ, որոնք որոշ նախարարների թելադրանքով դավ նյութեցին Վրթանես կաթողիկոսի դեմ: Այս դավադրությունն ի կատար ածելու համար նրանք եկան եւ, մինչ Վրթանես կաթողիկոսը ներսում պատարագ էր մատուցում, շրջապատեցին Աշտիշատի եկեղեցու մեծ պարիսպը:

Դավադիրները, հրաշքով, աներեւույթ ձեռքով կապվեցին: Մովսես Խորենացին սա համեմատում է աստվածաշնչյան դրվագների հետ. *«Ինչպես հնում այն Եղիսեի ժամանակ (Դ թագավ. Բ 23-25), կամ նույն Ինքն Քրիստոսի՝ մեր Աստծո ժամանակ հրեաները գետնին զարկվեցին»* (Հովհ. ԺԸ 6): Վրթանեսը, դուրս գալով, մոտեցավ դավադիրներին ու վարդապետության խոսքը մեջ բերելով՝ նրանց սկսեց հաստատել Հիսուս Քրիստոսի հավատի մեջ: Երբ նրանք խոստովանեցին իրենց մեղքը՝ նա աղոթեց եւ խնդրեց Աստծուն՝ նրանց աներեւույթ կապանքներից բժշկելու համար: Եվ երբ նրանք դրանցից ազատվեցին, ընկան նրա առաջ եւ ապաշխարեցին: Եվ երբ նրանք ուսանեցին հավատն առ միասնական Սուրբ Երրորդությունը, ապա նրանց մկրտեց: Այսպես նրանց քրիստոնեական հավատի բերելով՝ արձակեց: Այնուհետեւ Վրթանես եպիսկոպոսապետն անվնաս կերպով անցավ գնաց Եկեղյաց գավառի Թիլ ավանը, որտեղ գտնվում էր իր եղբոր՝ Արիստակեսի հանգստարանը, եւ սգում, որ Բզնունական, Մանավազյան եւ Որդունի նախարարական տոհմերը մեկը մյուսի դեմ ելան եւ ոչնչացան մեկը մյուսի ձեռքով:

Այս արհավիրքներին գումարվեց Վրթանեսի որդու՝ մանուկ Գրիգորիսի նահատակության գույժը: Ըստ Փավստոս Բուզանդի՝ Վրթանեսի որդի Գրիգոր եպիսկոպոսը Վրաց եւ Աղվանից կողմերի կաթողիկոսն էր (Փաւստոսի Բիւզանդացւոյ Պատմութիւն Հայոց: Բնագիրը Ք. Պատկանյանի, Երեւան, 1987, էջ 25): Թեպետ Ս. Գրիգոր Լուսավորչի եւ նրա որդու՝ Վրթանեսի կապակցությամբ պատմիչներն օգտագործում են քահանայապետ կամ եպիսկոպոսապետ գերագույն հոգեւոր տիտղոսները, սակայն մանուկ Գրիգորիսի առնչությամբ նախապատվությունը տրվում է եպիսկոպոս տիտղոսին, ինչպես հիշատակել է Մովսես Խորենացին: Այստեղ պետք է հիշել Պատմահոր հաղորդումը, որ հեռավոր Փայտակարան քաղաքի վերակացուները դեռեւս Տրդատ III Մեծից (298-330) իրենց համար եպիսկոպոս էին խնդրել Ս. Գրիգոր Լուսավորչի տոհմից, եւ նա էլ նրանց մոտ էր ուղարկել մանուկ Գրիգորիսին՝ Վրթանեսի ավագ որդուն: Ըստ Փավստոս Բուզանդի՝ Վրաց եւ Աղվանից կողմերում մանուկ Գրիգորիս կաթողիկոսը մինչեւ Ատրպատական ընկած տարածքներում շինեց ու նորոգեց բազում եկեղեցիներ: Այստեղ բուն Աղվանքի սահմանները չափազանց ընդարձակ են նշված, սակայն Ատրպատականի հիշատակությունը չի հակասում Մովսես Խորենացու հաղորդմանը, քանի որ Փայտակարանը հարավում սահմանակից էր Ատրպատականին:

Պատմիչները մանուկ Գրիգորիսի նահատակությունը նշում են միեւնույն վայրում, սակայն տեղի ունեցած տարբեր հանգամանքներում:

Մանուկ Գրիգորիսը քրիստոնեական ճշմարիտ հավատի քարոզիչ էր եւ ամենքին երեւում էր սքանչելի ու զարմանալի՝ իր խստակյաց ճգնողական վարքով, պահքով ու սրբությամբ, ջերմագույն աղոթքներով առ Աստված՝ հանուն բոլոր մարդկանց: Ըստ Փավստոս Բուզանդի՝ երբ մանուկ Գրիգորիսն այն կողմերի եկեղեցիները կարգի բերեց ու նորոգեց, հասավ մինչեւ մազքութների Արշակունի Սանեսան թագավորի ճամբարը՝ Կասպից ծովի ափամերձ շրջանում: Նա այնտեղ եւս սկսեց քարոզել Քրիստոսի Ավետարանը:

Սկզբում Մազքթաց Սանեսանն ընդունեց եւ հնազանդվեց, սակայն, երբ սկսեց քննել Քրիստոսի պատվիրանները եւ այստեղից իմացավ, թե Աստծուն ատելի են ավարառությունը, հափշտակությունը, սպանությունը, ագահությունը, ուրիշին զրկելը, ուրիշինն ուտելը, ուրիշների ստացվածքները ցանկանալը, Գրիգորիսի խոսքերի վրա զայրացավ եւ իր զորականներին ասաց. *«Եթե մենք չհափշտակենք, եթե չթալանենք, եթե ուրիշների ունեցածը չխլենք, ապա ինչո՞վ պիտի ապրեն այսքան բազմաթիվ զորքերս»:* Եվ թեպետ Գրիգորիսը բյուրավոր բարի խոսքերով կամենում էր նրանց միտքը հաճեցնել, սակայն նրան ոչ ոք չլսեց:

Մազքութների զորականներն ասում էին միմյանց. *«Սա եկել է մեզ քաջությունից զրկելու, մեր ապրուստի որսը խափանելու, եթե մենք սրան լսենք ու քրիստոնեական հավատին դառնանք, ապա ինչո՞վ պիտի ապրենք, եթե մեր բնիկ սովորության համաձայն՝ ձի չհեծնենք: Ո՛չ,- ասում էին,- սա Հայոց թագավորի խորհրդովն է. նա է, որ սրան ուղարկել է մեզ մոտ, որ այս կրոնով խափանե մեր ավարառության արշավանքներն իր աշխարհից: Եկեք սրան սպանենք ու արշավենք Հայաստան, ավարով մեր աշխարհը լցնենք»:* Մազքթաց թագավորը լսեց իր զորականների խոսքերը ու միտքը փոխեց: Նրա հրամանով բռնեցին մի ամեհի ձի, Գրիգորիսին կապեցին ձիուց եւ ձին վեր վարեցին մերձափնյա դաշտում: Այսպիսով, Գրիգորիսին սպանեցին Վատնյան դաշտում՝ Կասպիական կոչված ծովի մոտ:

Սյունիքի Հաբանդ գավառից Գրիգորիս կաթողիկոսի հետ գնացած սարկավագները վերցրին նրա մարմինը եւ բերին մյուս Հաբանդ գավառը՝ Արցախում, եւ թաղեցին Ամարաս գյուղի եկեղեցում, որը շինել էր Ս. Գրիգոր Լուսավորիչը: Եվ ամեն տարի այդտեղ մեծ ցնծությամբ տոնվել է նրա քաջության հիշատակը:

Մովսես Խորենացին, ի տարբերություն Փավստոս Բուզանդի, մանուկ Գրիգորիսի նահատակության գլխավոր կազմակերպիչ է նշել ոչ թե մազքութների թագավոր Սանեսանին, այլ Տրդատ թագավորի կողմից մանուկ Գրիգորիսի հետ ուղարկված՝ Արշակունյաց տոհմից եւ Հայոց արքունիքում մեծ վստահություն վայելող Սանատրուկին (*«եւ այլոց ոմանց հանապազասուտ արանց Աղուանից»*, տե՛ս Մովսէս Խորենացի, Պատմութիւն Հայոց, Երեւան, 1991, էջ 259-260): «Հանապազասուտ արանց Աղուանից» հիշատակությունը կարող է մազքութների մասին ակնարկ լինել:

Պատմագիտության մեջ կարծիք է հայտնվել, որ Սանեսանը ոչ միայն Մազքութների, այլ կարճ ժամանակով նաեւ բուն Աղվանքի թագավորն էր, իսկ Սանատրուկը Տրդատ III-ի մահից հետո Փայտակարանում իրեն հայկական թագավոր հռչակեց, ինչպես հետեւում է Մովսես Խորենացու հաղորդումից (Բ. Հարությունյան. Մազքթաց Սանեսան թագավորի արշավանքը, էջ 74-76): Սանատրուկը մտածում էր ամբողջ Հայաստանին տիրել օտար ցեղերի օգնությամբ: Ինչը եւ նա ձգտեց անել՝ նախ Փայտակարանը լցնելով պարսկական զորքերով, այնուհետեւ հրահրեց հյուսիսային Կովկասի ցեղերի ներխուժումը Հայաստան (Մովսես Խորենացի, էջ 266):

Եվ, փաստորեն, դա հենց նույն ցեղերի հարձակումն էր, որի մասին գրել է Փավստոս Բուզանդը՝ մազքթաց Սանեսանի ներխուժումը նկարագրելիս:

Ըստ Փավստոս Բուզանդի՝ Գրիգորիսը սպանվեց քարոզության ժամանակ: Խորենացին նույնպես վկայում է, որ Գրիգորիսը սպանվել էր Փայտակարանից դուրս, իսկ Վատնյան դաշտի կողմերը նա պետք է գնացած լիներ հենց քարոզչության նպատակով: Ուրեմն, այստեղ եւս Փավստոս Բուզանդի եւ Մովսես Խորենացու հաղորդումները համընկնում են: Ընդ որում՝ աղվանների հիշատակությունը եւ Սանատրուկի կողմից Փայտակարանի գրավումը հուշում են, որ մանուկ Գրիգորիսը Հայոց աշխարհում գտնվող եպիսկոպոսությունից (իմա՝ Փայտակարանի) գնացել էր մազքութների եւ աղվանների կողմերը: Մանուկ Գրիգորիսի եպիսկոպոսական վիճակի կապակցությամբ Մովսես Խորենացու հաղորդումն ավելի ընդունելի համարելով՝ կարելի է ասել, որ մանուկ Գրիգորիսը եպիսկոպոս էր նշանակվել Փայտակարանն ու Արցախն ընդգրկող թեմի վրա (Բ. Ուլուբաբյան. Հայոց Արեւելից կողմանց եկեղեցին եւ մշակույթը, Երեւան, 1998, էջ 102-103): Հիշենք Ստ. Օրբելյանի հաղորդումն այն մասին, որ Ամարասը հին ժամանակներից «Աղվանքի (իմա՝ Հայոց Արեւելից կողմանց՝ Արցախ եւ Ուտիք, ու բուն Աղվանք) կաթողիկոսական մեծ աթոռն է եղել» (Ստ. Օրբելյան, Սյունիքի պատմություն, Երեւան, 1986, էջ 368):

Անհրաժեշտ էր ուժեղացնել Մեծ Հայքի թագավորության թե՛ կենտրոնական իշխանությունը եւ թե՛ սահմանների պաշտպանությունը: Ինչպես հաղորդում է Մովսես Խորենացին, սա ամրագրվել էր դեռեւս Տրդատ Մեծի օրոք՝ սպարապետ Արտավազդ Մանդակունու մահվանից հետո, երբ Հայոց զորքերի վրա հաստատվեց չորս զորավարների կարգը՝ ըստ երկրի կողմերի:

Շարունակությունը՝ էջ 6

ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆԵՐ

ՆԵՐՍԵՍ Գ ՇԻՆԱՐԱՐ ՏԱՅԵՑԻ

(641-661)

Սկիզբը՝ էջ 3

Ժողովը հավասարիմ մնաց Հայոց եկեղեցու հակաքաղկեդոնիկ ուղղվածությանը եւ համապատասխան որոշումներ կայացրեց, սակայն նրա նպատակն առավելապես եկեղեցու բարեկարգման խնդիրներն էին, որոնց մասին 12 կանոններ ընդունվեցին, որոնք, ինչպես նշեցինք, մտան Կանոնագրքի մեջ։ Առաջին չորս կանոնները վերաբերում էին եպիսկոպոսներին, որոնց հրամայվում էր ապրել սրբությամբ ու արդարությամբ։ Եպիսկոպոսները չպետք է իրավունք բանեցնեին ուրիշի վիճակում, անգամ այնտեղ, որտեղ եպիսկոպոս չկար, իսկ կաթողիկոսի հրամանով պետք եղած գործողությունները կատարելու դեպքում՝ հասույթները պետք է մնային հիշյալ վիճակին։ Եպիսկոպոսները չպետք է իրարից վիճակներ հափշտակեին եւ իրենց վիճակի սահմանների խնդիրը պիտի լուծեին առանց բռնության։ Վանքեր եւ դպրոցներ այցելելիս՝ նրանք, բացի կերակուրից, ոչինչ չպետք է պահանջեին, իսկ տուգանքների գումարները ծախսեին կարիքավորների հոգսերը հոգալու եւ հիվանդանոցների պահպանության վրա։ Հինգերորդ կանոնը վերաբերում էր եկեղեցական հասույթներին եւ եկեղեցականներին պատվիրում էր գոհանալ որոշակի հասույթով։ Իրենց պարտականությունները չկատարող հոգեւորականները, հաջորդ կանոնով, երեք տարով զրկվում էին հասույթից։ Յոթերորդ կանոնը կարգադրում էր տղամարդուն կամ կնոջը, որի ամուսնուն գերեվարել էին, ամուսնանալ միայն յոթ տարի սպասելուց հետո, այլապես ավելի վաղ ամուսնանալու եւ առաջին ամուսնու վերադառնալու դեպքում՝ նրանք պարտավոր էին վերադառնալ առաջինի մոտ։ Ըստ որում՝ բոլոր պարագաներում միշտ ապաշխարանք էր նախատեսվում։ Ութերորդ կանոնն անժառանգ եկեղեցականների ունեցվածքի մասին էր, որոնց ժառանգորդը պետք է լիներ եկեղեցին, սակայն թույլատրում էր մերձավորներից ինչ-որ մեկի որդեգրումը եւ ժառանգ ճանաչելը, եթե նա քահանայանա։ Չքահանայանալու դեպքում՝ որդեգիրը մասնակի ժառանգորդ էր դառնում։ Վերջին չորս կանոնները վերաբերում էին իշխաններին եւ ազատներին, որոնք բռնություն են կատարում եկեղեցականների եւ կարոտյալների նկատմամբ։ Ժողովը հրամայում էր չոտնահարել եկեղեցիների, եկեղեցականների եւ երիցուհիների իրավունքները, չհափշտակել նրանց հասույթները, նրանց վրա հարկեր եւ տուրքեր չդնել, վանքերի մեջ բնակություն չհաստատել եւ այլն եւ այլն։

Ներսեսը եկեղեցու մեջ երգված շարականները պարտավորյալ կանոնի վերածեց։ 645 թ. ժողովի որոշմամբ՝ պետք է ընտրվեր միայն արժանավորը, եւ միայն այդ ուսուցանվեր։ Շարականների ընտրության գործը հանձնարարվեց Շիրակի դպրեվանքի առաջնորդ Բարսեղ Ճոն վարդապետին, որը հռչակված էր իր մեծ հմտությամբ եւ սրբակրոնությամբ։ Առաջին ընտրությունը, որ հայտնի է Ճոնընտիր անունով, հաստատվեց Ներսես Գ-ի հրամանով, իսկ հետագայում դրանց վրա ավելացվածները մշտապես հաստատվում էին Հայոց կաթողիկոսների կողմից։ Ներսեսի հրամանով՝ բոլոր եկեղեցիներում միեւնույն օրը միեւնույն շարականները պետք է երգվեին, իսկ նրա ընտրած հմուտ երաժշտագետները եւ հմուտ պաշտոնյաները պետք է պտտեին երկրով մեկ, տարածեին Ճոնընտիր շարականները եւ սովորեցնեին երգեցողությունները։

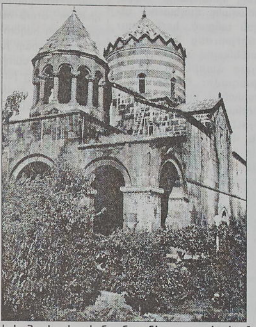

645 թ. Դվինի ժողովի որոշումներն առավել զորացրին հակաքաղկեդոնականությունը Հայաստանում։ Եզրի կողմից Հերակլի Հավատի գիրն ընդունելը, որ դիտվում էր քաղկեդոնականությանն արված զիջում, իրականում ոչ մի կարեւորություն չունեցավ ո՛չ Եզրի հայրապետության շրջանում, ո՛չ էլ Ներսես Գ-ի կաթողիկոսության սկզբնական տարիներին։ Զիջողության էությունը քաղկեդոնականների հետ հոգեւոր հաղորդակցությանը հավանություն տալն էր, բայց ոչ քաղկեդոնականության ընդունումը։ Իսկ դա թույլատրվում էր Հայոց եկեղեցու կողմից։ Սակայն հայերը շուտով սկսեցին մերժել հույների հետ հաղորդակցությունը՝ խորշելով նրանց պատարագից եւ թույլ չտալով հույներին մասնակցել իրենց պատարագին։ Հասկանալի է, որ դա հասկապես մեծ դժգոհություններ առաջ բերեց Հայաստանում գտնվող հույն զինվորականների շրջանում, որոնք գանգատներով հեղեղեցին կայսերական արքունիքը՝ առաջ բերելով վերջինիս զայրույթը։ Բյուզանդական արքունիքը դա դիտեց որպես Հավատի գրի, այլ խոսքերով՝ Հերակլ կայսեր եւ Եզր կաթողիկոսի միջեւ կայացած համաձայնության խախտում։ Կոստանդին կայսրը եւ Պոլսի պատրիարք Պյուռոսը հրամաններ ուղարկեցին Ներսես Գ-ին եւ Թեոդորոս Ռշտունուն՝ պահանջելով, որ հավատի հարցերում միաբան լինեն հռոմների, այսինքն՝ հույների հետ, եւ հայազգի գիտնական Դավիթ Բագավանցուն ուղարկեցին Հայաստան, որպեսզի նա հայերին ետ պահի հույների հետ դավանաբանական հակասություններից։ Վերջինս Դվին ժամանեց կայսերական հրովարտակով ու պատրիարքական կոնդակով եւ պահանջեց, որ Հայոց կաթողիկոսն ու սպարապետն ընդունեն Քաղկեդոնի ժողովի որոշումները։ Ինչպես եւ պետք էր սպասել, հայ հոգեւոր եւ աշխարհիկ առաջնորդները հրաժարվեցին որոշման ծանրությունն իրենց վրա վերցնելուց եւ, Սեբեոսի հաղորդմամբ, Դվինում հատուկ ժողով գումարեցին 648 թվին, որին մասնակցեցին բոլոր եպիսկոպոսները եւ բազմաթիվ նախարարներ։ Ինչպես նշում է Սեբեոսը, ժողովը հրավիրվել էր Կոստանդին կայսեր՝ Հայաստան գալուց 4 տարի առաջ, որը ճշգրտորեն համապատասխանում է 648 թվականին։ Ցավոք, մասնակիցների մասին մանրամասնություններ չեն պահպանվել։ Մեզ հայտնի չեն ժողովին մասնակցած եպիսկոպոսների քանակը, մասնակիցների անունները, հայտնի է, որ մասնակիցներից էր Թեոդորոս Ռշտունին, սակայն ոչինչ հայտնի չէ Սմբատ ասպետի՝ Սմբատ Խոսրովշումի թոռան մասնակցության մասին։ Հավանաբար նա Հայաստանից հեռացել էր, քանի որ նրա պաշտոնավարությունը հայրենիքում միայն դժգոհություն էր հարուցել հայ նախարարության շրջանում։ Ժողովը չհամաձայնվեց կայսեր եւ պատրիարքի առաջարկներին եւ որոշեց պատասխան նամակ պատրաստել։ Վերջինս ամբողջությամբ տեղ է գտել Սեբեոսի երկասիրության մեջ եւ, պատմիչի խոսքերով, եղել է ճշմարիտ եւ ուղղադավան։

Շարունակելի

Բաբկեն ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ
Պատմ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր

ԵՐԱՆԻ սրտով մաքուրներին

Պարզ մեկնություններ պատանիների համար

Հակոբ Հակոբյան. Երեւան. 1970

Սկիզբը՝ թիվ 10-14

Ովքե՞ր են մաքուր սիրտ ունեցողները։ Մաքուր սիրտ ունեցողները նրանք են, ում մեջ բոլորովին չարություն չկա. նրանք ո՛չ նախանձում են, ո՛չ ատում, ո՛չ բարկանում, ո՛չ արհամարհում, ո՛չ կեղծում ու խաբում, ո՛չ վրեժխնդիր լինում։ Այսինքն՝ մաքուր սիրտ ունեցողը դարձյալ կատարյալ առաքինի մարդն է, ով ապրում է Աստծո պատվիրաններով։

Գիտե՞ք՝ ովքեր են սուրբերը։ «Սուրբ» բառը նշանակում է մաքուր, ուստի սուրբերը նրանք են, որոնց սիրտը մաքուր է։ Իսկ ինչի՞ց է մաքուր. բոլոր տեսակի մեղքերից կամ վատ հատկություններից։ Բոլոր քրիստոնյաներն էլ պիտի ձգտեն սուրբ դառնալ, այսինքն՝ մաքուր սիրտ ունենալ։ Աստված մեզ պատվիրում է. «Սո՛ւրբ եղեք, որովհետեւ ես սուրբ եմ»։ Ուրեմն՝ սուրբ լինելը պատվեր է, եւ բոլոր քրիստոնյաներն էլ անցնում են այն ճանապարհով, որը տանում է դեպի սրբություն։

Սակայն այդ ճանապարհը «նեղ» է. այսպես է ասում Տեր Հիսուսը։ Այն դժվար է անցնել, սակայն, միեւնույն է, Քրիստոսին հավատացողը նրանով պե՛տք է անցնի, քանի որ Տեր Հիսուսն է այդպես ասել. *«Նեղ դռնո՛վ մտեք. քանզի դեպի կորուստ տանող դուռը լայն է, եւ ճանապարհն՝ ընդարձակ, եւ շատերն են մտնում այդ դռնով։ Իսկ դեպի կյանք տանող դուռն անձուկ է, եւ ճանապարհը՝ նեղ, եւ քչերն են դրանք գտնում»։* Այս խոսքերը նույնպես մաս են կազմում «Լեռան քարոզի»։ Իսկ մի ուրիշ տեղ էլ, դարձյալ «Լեռան քարոզում», Տեր Հիսուսն ասում է. *«Կատարյա՛լ եղեք, ինչպես ձեր երկնավոր Հայրն է կատարյալ»։*

Ուրեմն՝ բոլոր քրիստոնյաներն էլ պիտի մտնեն նեղ դռնով եւ անցնեն նեղ ճանապարհով, բոլորն էլ պիտի քայլեն դեպի կատարելություն կամ սրբություն։ Սակայն ճիշտ այն պատճառով, որ դժվար է բոլորովին կատարյալ լինելը, շատ քիչ մարդիկ են դառնում իսկապես «սրտով մաքուր» կամ սուրբ։ Բոլոր սուրբերն էլ չափազանց դժվար, նեղություններով լի կյանք են ապրել։ Նրանք միշտ պայքարել են իրենց վատ հատկությունների դեմ եւ ի վերջո մաքրվել դրանցից՝ անշուշտ Աստծո օգնությամբ ու զորությամբ։ Քանի որ, եթե Աստված մարդուն չօգնի, մարդը չի կարող ինքնուրույն կերպով մաքուր սիրտ ձեռք բերել։ Միայն Աստված է, որ կարող է մարդուն մաքրել։ Բայց Աստված էլ մաքրում է նրան, ով շատ ցանկանում է, շատ աղոթում եւ ջանք թափում մաքրվելու։

Թեեւ կատարյալ մարդիկ քիչ են, սակայն, ինչպես արդեն ասվեց, բոլո՛ր քրիստոնյաները պիտի ջանան կատարել Աստծո բոլո՛ր պատվիրանները՝ ամեն մեկն իր կարողության սահմաններում։ Եվ բոլորն էլ իրենց կատարած բարի գործերի կամ ձեռք բերած մաքրության չափով էլ կվարձատրվեն Աստծուց։

<u>Աստծուն տեսնելը</u>

Իմացանք, թե ովքեր են սրտով մաքուրները։ Իսկ ի՞նչ է նրանց երանությունը. դա Աստծուն տեսնելն է. *«Երանի սրտով մաքուրներին, որովհետեւ նրանք Աստծուն կտեսնեն»։*

Մենք Աստծուն չենք տեսնում, եւ ինչպես գրված է «Աստվածաշնչում». *«Աստծուն ոչ ոք երբեք չի տեսել»։* Աստված միշտ մարդկային կերպարանքով է հայտնվել արդարներին եւ խոսել նրանց հետ, կամ էլ լսել են միայն Նրա ձայնը, իսկ կերպարանքը չեն տեսել։ Ինչո՞ւ։ Որովհետեւ Աստված հոգի է, մեզ նման մարմին չէ։ Մարդիկ տեսել են մարդու կերպարանքն առած, մարդ դարձած Հիսուսին, Ով Աստծո Որդին է։ Սակայն Նրա Հորը կամ Սուրբ Հոգուն ոչ ոք չի տեսել այնպիսին, ինչպիսին կան իրականում։ Իսկ այժմ նաեւ Հիսուսին չենք կարող տեսնել, քանի դեռ Նա երկրորդ անգամ չի եկել երկիր։ Սրտով մաքուրները, կատարյալ մարդիկ այս աշխարհում Աստծուն տեսնում են իրենց մաքուր սրտում։ Տեսնում են այն պատճառով, որ իրենք էլ են սկսում նմանվել Աստծուն։ Քանի որ Աստված մաքուր է, եւ Նրա մեջ ոչ մի չարություն չկա, այն մարդը, ով նույնպես մաքրվում է չարությունից, սկսում է հոգով նմանվել Աստծուն։ Եվ հենց իր հոգում էլ տեսնում է Նրան, ոչ թե մարմնի աչքերով, այլ հոգու։

Սակայն սրտով մաքուրները այս աշխարհի վախճանին արդեն նաեւ մարմնի աչքերով պիտի տեսնեն Աստծո Որդի Հիսուսին։ Իսկ ով տեսնում է Հիսուսին, տեսնում է եւ Նրա Հորը։ Մի անգամ, երբ Փիլիպպոս առաքյալն ասաց Հիսուսին. «Տե՛ր, ցո՛ւյց տուր մեզ Հորը, եւ դա բավական է մեզ», Հիսուսը պատասխանեց. *«Փիլիպպո՛ս, այսքան ժամանակ ձեզ հետ եմ, եւ չճանաչեցի՞ր Ինձ։ Ով Ինձ տեսավ, տեսավ Հորը»։*

Սուրբ Հովհաննես առաքյալը գրել է, որ երբ Հիսուսը գա, եւ արժանանանք հավիտենական ուրախալից կյանքին երկնքի արքայության մեջ, ահա այդ ժամանակ Աստծո նման ենք լինելու (Նրա նման գեղեցիկ, լուսավոր ու անմահ, ամբողջապես բարի ու կատարյալ), որովհետեւ Նրան տեսնելու ենք այնպես, ինչպես կա։ Հովհաննես առաքյալը շարունակում է. *«Եվ ամեն ոք, ով այս հույսն ունի* (այսինքն՝ Տեր Հիսուսին իսկապես տեսնելու հույսն ունի), *իրեն մաքրում է, ինչպես Նա է մաքուր»։* Տեսնո՞ւմ եք, որ առաքյալն էլ է ասում, որ միայն մաքուրները կտեսնեն Աստծուն։ Եվ քանի որ Նա լույս է, արեւից էլ լուսավոր, ինչպես այն ժամանակ, երբ Տեր Հիսուսը Թաբոր լեռան վրա պայծառակերպվեց, ապա մաքուր սիրտ ունեցողները, արդարները, սուրբերը, կատարյալները նույնպես Նրա նման լուսավոր են լինելու. ինչպես Տեր Հիսուսն է ասում, *«արդարները երկնքի արքայության մեջ արեգակի պես փայլելու են»։* Պողոս առաքյալն էլ է ասում, որ մենք այստեղ՝ այս կյանքում, Տիրոջը տեսնում ենք ասես հայելիով, իսկ այնտեղ՝ այս աշխարհի վախճանին, երկնքի արքայության մեջ, Նրան տեսնելու ենք դեմհանդիման։ «Հայելին» հենց մարդու մաքուր ու բարի սիրտն է, որի մեջ այս կյանքում արտացոլվում է Աստծո գեղեցիկ պատկերը։

Թերեւս նկատեցիք, որ թե՛ խոնարհները, թե՛ սրտով մաքուրները, թե՛ արդարները, թե՛ ողորմածները, սրանք բոլորն էլ այն մարդիկ են, ովքեր սիրում են Աստծուն եւ կատարում Նրա պատվիրանները, ո՛չ թե միայն մեկը կամ մի քանիսը, այլ, կարելի է ասել, բոլորը։ Նշանակում է՝ Տեր Հիսուսն Իր բոլոր «երանիներն» էլ տալիս է ճշմարտապես աստվածասեր ու սուրբ մարդուն։ «Երանիների» մեջ տարբերությունն այն է միայն, որ այս կամ այն «երանիի» մեջ ինչ-որ մի առաքինություն առավել է ընդգծվում։ Եվ եթե նկատեցիք, վարձատրություններն էլ են իրականում նույնը՝ երկնքի արքայությունը եւ այն ամենը, որ տրվելու է աստվածասերներին այդ արքայության մեջ։

Շարունակությունը՝ էջ 7

Խոսրով III Կոտակի գահակալությունը

Սկիզբը՝ էջ 4

Այդ ռազմավարական ծրագրի հիմքում դեռեւս Արտաշես I-ի կողմից սահմանված զորավարությունների համակարգն էր. առաջինը Բագարատ ասպետն էր՝ արեւմտյան գնդի զորավար, երկրորդը՝ Գուգարաց բդեշխ Միհրանը՝ հյուսիսային զորքի զորավար, երրորդը՝ Ամատունյաց նահապետ Վահանը՝ արեւելյան գնդի զորավար, չորրորդը՝ Մանաճիհր Ռշտունյաց նահապետը՝ հարավային զորքի զորավար: Ըստ Մովսես Խորենացու՝ Մանաճիհր Ռշտունին՝ հարավային զորքով եւ կիլիկյան օգնա-

կան գնդով, պարսից հարձակումներից պաշտպանելու էին Մեծ Հայքի թագավորությունն Ասորեստանի եւ Միջերկրայքի՝ Փոքր Ասիայի կողմից, իսկ Ամատունյաց Վահան նահապետը՝ արեւելյան գնդով եւ գաղատացի օգնական գնդով՝ Ատրպատականի կողմից: Քանի որ հարավարեւելքից սպառնացող վտանգը մեծ էր, Բագարատ եւ Միհրան զորավարներն Անտիոքոս զորավարի գլխավորած հռոմեական դաշնակից զորքի հետ արշավեցին Փայտակարան քաղաքում իրեն թագավոր հռչակած Սանատրուկ Արշակունու դեմ, որը քաղաքը լցրել էր դաշնակից պարսկական զորքերով: Այդ իրավիճակում Սանատրուկը բուն Աղվանքի իշխանների հետ միասին փախչում է Պարսից արքա Շապուհի մոտ: Բագարատ, Անտիոք եւ Միհրան զորավարներն ազատագրում են Փայտակարան քաղաքը (Մովսես Խորենացի, էջ 262-263):

Որոշ ժամանակ անց Սանեսանը, իրականացնելով իր վաղեմի ցանկությունը, Հյուսիսային Կովկասի խառնիճաղանջ վաչկատուն ցեղերի գլուխն անցած, կտրեց Կուր գետը եւ ներխուժեց Հայաստան՝ նպատակ ունենալով տիրանալ հայ Արշակունյաց գահին: Գործելով Պարսից թագավոր Շապուհ II-ի գաղտնի հրամանով, հասավ Հայաստանի կենտրոնական վայրերը եւ ավերածություններ պատճառելով՝ պաշարեցին Վաղարշապատը: Խոսրով Կոտակը եւ Վրթանես կաթողիկոսը հարկադրված ապաստանեցին Կոգովիտ գավառի Դարույնք անառիկ բերդում: Մազքթաց Սանեսանը գրեթե մեկ տարի բռնացավ եւ ասպատակ սփռեց ողջ երկրում:

Հաջորդ տարի Հայոց զորավար Վաչեն՝ Արտավազդի որդին՝ Մամիկոնյան տոհմից, ժողովեց հայ նախարարներից առավել քաջերին, մեծ զորք կազմեց եւ հանկարծակի հարձակվեց մազքութների վրա, որոնք բանակ էին դրել Արագածոտն գավառի Ցլու գլուխ լեռան վրա:

Վաչեն այդտեղ եղած մազքութների զորքի մեծ մասը ոչնչացրեց, իսկ մնացածին գերի վերցրեց: Հետո ժողովեց ավարը եւ գնաց Վաղարշապատ քաղաք, ուր գտնվում էր մազքութների Սանեսան թագավորի բազմաթիվ զորքը: Վաչեն սրընթաց մտավ քաղաք, թշնամին փախավ դեպի Օշականի բերդը: Վաչե սպարապետը եւ նրա նիզակակիցներ Բագարատ Բագրատունին, Վահան Ամատունին, Մեհունդակ եւ Գարեգին Ռշտունիք, Վարազ Կամսարականը հանկարծակի հարձակվեցին նրանց վրա: Քաջարի հայ հեծյալ գունդը, նրանց արագապես հետամուտ լինելով, մղեց քարքարոտ ու դժվարին տեղերը ու գլխովին ջախջախեց:

Օշականի ճակատամարտում Հայոց զորքերը կոտորեցին Սանեսանի գլխավորած մազքութների, ալանների, հոների խառնիճաղանջ զորքերը, իսկ սակավաթիվ մնացորդներին դուրս քշեցին Մեծ Հայքի թագավորության սահմաններից: Ճակատամարտի թեժ պահին Վահան Ամատունին խիզախորեն սպանեց Սանեսանին, եւ գլուխը բերեցին Խոսրով Կոտակին: Ինչպես գրել է Փավստոս Բուզանդը, այսպես լուծվեց սուրբ մանուկ Գրիգորիսի վրեժը:

Էդուարդ ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ
Պատմ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր

ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՎՈՐՉԻ ԱՋԸ

Սկիզբը՝ էջ 4

Մի անգամ Շահ-Աբասը գնում է հայկական եկեղեցու կառուցման համար հատկացված վայրն անձամբ դիտելու: Նրան ուղեկցում էր նաեւ ջուղայեցի հայերի առաջնորդ խոջա Սաֆարի եղբայր խոջա Նազարը, որը վայելում էր շահի բարյացակամությունը: Շահը խոջա Նազարին ասում է. *«Ձեզ համար այստեղ էջմիածին եմ շինում, որպեսզի այն էջմիածնի համար ձեր սրտերը, կարոտ քաշելով, չճմլվեն. կհրամայեմ՝ բազմաթիվ ուղտեր, ջորիներ, սայլեր գնան, որպեսզի այն էջմիածնի քարը, հողը քանդեն, բերեն այստեղ, որ այն քարով, հողով շինվի այս էջմիածինը, որպեսզի առանց որեւէ երկմտության ձեր սրտերը կպչեն այս նոր շինվածքին»:* Եվ քանի որ խոջա Նազարը չէր ցանկանում Սուրբ էջմիածնի քանդումը, այսպես է պատասխանում շահին. *«Թագավորը ողջ մնա, եթե քո կամքն ուզի գեղեցիկ ու հաստատուն էջմիածին շինել, կարող ես արծաթից ու ոսկուց շինել, ոչ թե քարից: Ի՞նչ հարկ կա քարի ու հողի համար այդքան տառապանք կրել ու այդքան ծախս անել դրա վրա. հեռու եւ օտար աշխարհից քար ու հող բերել: Այս աշխարհի քարն էլ, հողն էլ եւ բավական են, եւ լավ, եթե կամենում ես շինել, սրանցով շինիր, եւ մեզ ընդունելի է»* (Դավրիժեցի, էջ 162-163):

Ըստ ավանդության՝ երբ Շահ-Աբասը որոշում է քանդել ու տեղափոխել էջմիածնի տաճարի քարերը, լուրը հասնում է հայ հոգեւորականությանը, որոնք այդ վտանգից խուսափելու համար օգտվում են Պարսկաստանում ընդունված հնամենի սովորությունից, ըստ որի՝ շահի պատկերը կրող ոչ մի շինություն ենթակա չէ քանդման: Հետեւաբար, իբր մեկ գիշերվա ընթացքում քարգործ վարպետները քանդակում են շահի դիմապատկերը վանքի պատին եւ դրանով փրկում Մայր տաճարը քանդելու վտանգից:

Շահ-Աբասն առժամանակ հետաձգում է իր մտադրության իրագործումը, բայց չի հրաժարվում պատեհ առիթով այն գործի դնելու ցանկությունից: Իսկ առիթը չուշացավ, ինչպես Դավրիժեցին է վկայում, այդ գործում մեղքի մեծ բաժին ունեցան Հայոց կաթողիկոսները: Պատմիչը մասնավորապես գրում է. *«...որովհետեւ էջմիածնի քարերի ու Լուսավորչի Աջի Սպահան տանելու պատճառը նրանց (կաթողիկոսների) հակառակությունն էր»:*

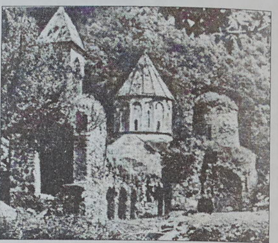

Այնուհետեւ Առաքել Դավրիժեցին շարունակում է, թե՝ երբ շահը իրականացրեց մեծ աքսորը, հայոց ազգի հետ Սպահան գնացին նաեւ Դավիթ կաթողիկոսն ու Մելքիսեդեկ աթոռակիցը: Բայց կես ճանապարհից Մելքիսեդեկը վերադառնում է էջմիածին եւ շարունակում իր կաթողիկոսությունը՝ առանց Շահ-Աբասի համաձայնությունը ստանալու:

Չնայած Մելքիսեդեկի էջմիածին վերադառնալու հանգամանքին, այնուամենայնիվ, վերջինս բոլորովին հոգ չի տարել Մայր տաճարի շինության, պայծառության, ժամակարգության, ընդհանրապես հաստատության մասին, այլ իր համար բնակության տեղ է ընտրել Երեւանի կաթողիկե եկեղեցին՝ իր շուրջը հավաքելով ազգականներին ու մերձավորներին, ապրել փափուկ ու շվայտ կյանքով: Դա դուր չի եկել էջմիածնի միաբանության անդամներին, մանավանդ Կարապետ, Մարտիրոս եւ Օհան եպիսկոպոսներին, որոնք էլ բողոք են ներկայացնում Երեւանի պարսիկ կառավարիչ Ամիրգունա խանին: Վերջինս, առիթն օգտագործելով, պատժում է Մելքիսեդեկ աթոռակցին՝ նրա վրա 60 թուման (որն այն ժամանակի դրամով հսկայական գումար էր) տուգանք դնելով: Դավիթ կաթողիկոսը փորձում է բողոքել Շահ-Աբասին՝ նման վերաբերմունքի համար: Ամիրգունա խանը, վախեցած դրանից, ետ է կանչում Մելքիսեդեկին, բայց միաժամանակ պատժում ու հալածում բողոքավոր եպիսկոպոսներին, իսկ Մարտիրոսին վտարում Արարատյան երկրից: Վերջինս մեկնում է Սպահան՝ Դավիթ կաթողիկոսի մոտ:

Սպահանում ապաստանած ջուղայեցի եւ երեւանցի ժողովուրդը, այդ մասին իմանալով, սաստիկ վշտանում է ու պահանջում Դավիթ կաթողիկոսից վերադառնալ էջմիածին եւ փրկել այն վերջնական կործանումից: Դավիթ հայրապետը գալիս է Երեւան, ապա գնում էջմիածին, հանդիպում Մելքիսեդեկին: Արդյունքում նրանց միջեւ հակառակությունն ու թշնամանքն ավելի են բորբոքվում, եւ թեպետ Մելքիսեդեկը Դավիթ կաթողիկոսի կողմից էր աթոռակից ձեռնադրվել, սակայն հարգանք չէր տածում նրա նկատմամբ, ավելին՝ նույնիսկ ամեն գնով ջանում էր Դավթին ստորացնել, պատվազրկել ու հեռացնել կաթողիկոսական գահից: Մելքիսեդեկի կողմնակիցները եւս նման կերպ էին վարվում Դավիթ հայրապետի հանդեպ՝ անկախ վերջինիս այն խնդրանքի, թե ինքն արդեն ծեր է, կարիք ունի, որ գթան ու խնայեն իրեն, տան օրվա կերակուր եւ զգեստներ՝ մինչեւ իր մահը: Պատմիչը շարունակում է. *«Իսկ Մելքիսեդեկը, գիրացած, հաստացած ու հոռացած իշխանության մեջ, չէր կամենում լսել Դավթին»:*

Դավիթ կաթողիկոսը ստիպված որոշում է Մելքիսեդեկին ամբաստանելու գնալ Գորի, ուր այդ ժամանակ գտնվում էր շահը: Շահը երկուսին էլ լավ էր ճանաչում, բայց Դավթին առավելություն էր տալիս, որովհետեւ, ինչպես վերը հիշեցինք, մեծ «սուրգունի» ժամանակ Մելքիսեդեկն առանց շահի գիտության վերադարձավ Երեւան, իսկ Դավիթը, Սպահանում մնալով, վայելում էր նրա հովանավորությունը:

Կաթողիկոսը, ներկայանալով Շահ-Աբասին, բողոքեց Մելքիսեդեկի անօրինական վարքի եւ վարմունքի համար՝ նրան մեղադրելով նույնիսկ Հռիփսիմե կույսի մասունքները կաշառքով ֆրանկներին հանձնելու մեջ:

Շարունակելի

Իգիթ ՂԱՐԻԲՅԱՆ
Հնագիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹՅՈՒՆ Ս. ՇՈՒՇԱՆԻԿԻՆ

Մեր ավտոբուսը հատուկ թույլտվությամբ անցավ հազվադեպ բացվող սահմանային դարպասից եւ թեթեւ ընթացքով մտավ անհյուրընկալ եւ վստահություն չներշնչող, փշալարերով պատված միջանկյալ ճանապարհը:

Բոլորս ներշնչված էինք. «Ո՞րն է, բաբո՛, մեր հայրենիքը»:

Անծայրածիր տափաստանի միակ կենդանի երակն Արաքսն էր՝ իր ոչ առատ կանաչ եզրագծով: Երկար որոնումներից հետո հազիվ նշմարեցինք եկեղեցու ավերակները: Ոչ մի կողմից մոտենալու հույս չկար: Մի կողմից Արաքսն էր շղթայածեւ պարուրել փոքրիկ բլուրը, որի վրա գտնվում էր եկեղեցին, մյուս կողմից կիզիչ արեւից տաքացած, լերկ քարաբեկորներով ու սուր-սուր քարաշերտերով զառիթափն էր: Չորս նմանատիպ բլուրներով, փուշ ու տատասկով ծածկված ձորակներով տարածությունը կտրել-անցնելը թվում էր ցնորային երազանք:

- Ի՞նչ անել, ինչպե՞ս քեզ վրա վերցնես այսպիսի վտանգավոր մի պատասխանատվություն, արդյո՞ք այնքան զորեղ է նրանց հավատքը, որ կարողանան հեշտությամբ ու աներկյուղ հաղթահարել անհաղթահարելի թվացողը,- առանձնացած խորհում ու լուռ աղոթում էր ուխտավորներին գլխավորող տեր Շահե քհն. Կարապետյանը:

Եվ նույնքան լռին, առանց որեւէ բացատրության՝ լերկ քարերի ծերպերով սկսեց իջնել սարի գագաթից՝ հաստատ համոզված, որ սուրբ Շուշանիկ-Վարդենին իր «հյուրերին» անօգնական չի թողնի: Ուխտավորները մեկ մարդու նման, առանց խուճապի, հետեւեցին իրենց սիրելի հոգեւոր հովվին:

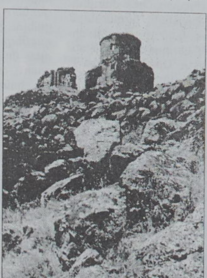

Դժվարությունները գնալով շատանում էին՝ ճանապարհի անանցանելիության պատճառով: Ոմանք հուսահատվել էին՝ լաց լինելու աստիճան, արեւն անխղճորեն սպառնում էր ծարավից, օձ ու կարիճի վախից թուլացածների համբերությունը, բայց ետդարձ չկար: Բոլորն աղոթում էին՝ Տիրոջից ուժ խնդրելով: Վերապրում էինք այն ցավը, որ զգացել է մեր սուրբ զորավար Վարդանի սուրբ դուստրը՝ հալածվելով վրացի ամուսնուց եւ նրա իսկ հրամանով շղթայվելով խոնավ բանտախցում: Այս ամենը գիտակցում էինք իբրեւ վկա եւ հավատում, որ նրան հարազատի այցելություն, նրա աղոթքներին «Ամեն» ասող է պետք: Եվ վստահ էինք նաեւ, որ մեզ էլ նրա հավատքի զորությունից ամրանալ ու ճմարտանալ է պետք:

Եվ ժայռերը տեղի տվեցին, ոչ մի օձ ու կարիճ դուրս չեկավ իր բնից, զով քամին մեղմեց շոգը, մոտեցող գմբեթը հույս ներշնչեց, եւ երեքժամյա համառ մագլցումից հետո հանգրվանեցինք օտարության մեջ իր աստվածային հմայքը պահպանած փոքրիկ եկեղեցու խոշտանգված ավերակներում:

Ոչ ոք չէր տրտնջում, բոլորը երջանիկ էին սրբուհու տառապանքները կիսելու համար: Մատուցվեց Սուրբ Պատարագ՝ պահպանելով բոլոր կանոնները: Այնպիսի մի սիրո մթնոլորտ էր տիրում, այնպիսի մի ջերմություն, որ թվում էր, թե աշխարհում ոչ մի թշնամություն չկա, փշալար չկա, դժվարին ոչ մի ճանապարհ չկա: Ասես մեր այդ անկեղծ սիրուց փշրվեցին սուրբ Շուշանիկի ծանր շղթաները, նա գորովանքով գրկեց ու սիրեց մեզ եւ որպես մխիթարություն՝ ցույց տվեց բազմաթիվ հրաշքներ...

Արաքսը մեկ անգամ եւս եղավ հայ քրիստոնյաներ հավատացյալի հավատքի լուռ վկան:

Փառք Քեզ, Հա՛յր մեր երկնային՝ տիեզերքի Արարիչ, շնորհակալություն, որ մեզ արժանացրիր այս պահերին:

Համասփյուռ (Մարգո) ՂԱԶԱՐՅԱՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

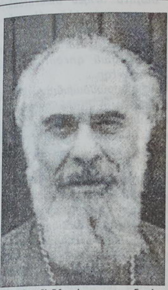

Մինչ մենք դեռ շարունակում ենք մետրոպոլիտ Անտոնի Սուրոժսկու «Տունն Աստծո» քարոզխոսության հրապարակումը, լուր առանք, որ նա օգոստոսի 5-ի գիշերը Լոնդոնում կնքել է իր մահկանացուն:

Մետրոպոլիտ Անտոնի Սուրոժսկին (ավազանի անունը՝ Անդրեյ Բորիսովիչ Բլում) ծնվել է 1914 թ. Լոզանում (Շվեյցարիա)՝ ռուս դիվանագետի ընտանիքում: 1917 թ. ընտանիքը տեղափոխվում է Ֆրանսիա: Ավարտում է Սորբոնի համալսարանի կենսաբանության եւ բժշկության ֆակուլտետները:

Մինչ, որպես ֆրանսիական բանակի բժիշկ, ռազմաճակատ մեկնելը՝ նա վանական կյանքի ուխտ է անում:

1943 թվականին ձեռնադրվում է կուսակրոն քահանա եւ մինչեւ 1948 թվականը շարունակում բժշկի իր պրակտիկան:

1963-ից եղել է Մոսկվայի եւ Համայն Ռուսիո պատրիարքության էկզարխը Արեւմտյան Եվրոպայում, իսկ 1974-ից՝ Սուրոժսկու թեմի առաջնորդը:

Որպես նշանավոր հոգեւոր հովիվ, քարոզիչ աստվածաբան (գիտությունների դոկտոր)՝ Սուրոժսկին լայն ճանաչում ունի ողջ քրիստոնյա աշխարհում:

Բազմիցս արժանացել է Ռուս Ուղղափառ եկեղեցու բարձր պարգեւների (10-ից ավելի մեդալների ու շքանշանների):

Խունկ եւ օրհնություն հանգուցյալի հիշատակին:

ՄԵՏՐՈՊՈԼԻՏ ԱՆՏՈՆԻ ՍՈՒՐՈԺՍԿԻ

ՏՈՒՆՆ ԱՍՏԾՈ

Սկիզբը՝ թիվ 10-14

Մյուս կողմից էլ մենք գիտենք, որ մարդկային անկատարությունը հաճախ տանում է Սուրբ Գրքի նույնիսկ ամենապարզ փաստերի խեղաթյուրմանը: Այստեղ դեր ունի ոչ միայն անձի անըմբռնողությունը, այլեւ հաճախ քարոզչության այն ավերիչ, կործանարար անկատարությունը, որը խեղում է Քրիստոսի ուսմունքը կամ պատկերը: Եվ այստեղ է ահա, որ ուժի մեջ է մտնում տարանջատման միտքը՝ այլ մակարդակով: Սակայն այստեղ եւս մենք պետք է հիշենք, որ սա դեռ վերջը չէ: Եկեղեցում մենք խոսում ենք հերետիկոսության եւ հերձվածության մասին: Հերետիկոսությունը դավանաբանական կեղծ ուսմունքն է, իսկ հերձվածությունն այն է, երբ մարդկանց միջեւ առկա են տարաձայնություններ, բայց ոչ դավանաբանական խնդրի շուրջ, այլ ուրիշ պատճառներով: Սակայն եթե մենք խոսում ենք հերետիկոսության եւ հերձվածության մասին, ապա հենց դրանով էլ հաստատում ենք, որ ճշմարտությունից կամ միասնությունից շեղվածները դեռեւս մնում են քրիստոնյա: Չէ որ մենք հերետիկոսին կամ հերձվածողին չենք կոչում բուդդիստ, մուսուլման կամ հեթանոս: Որպեսզի լինես հերետիկոս կամ հերձվածող՝ նախ պետք է լինես քրիստոնյա: Եվ սա մենք հեշտությամբ մոռանում ենք մեր բանավեճերում: Այնուհանդերձ, շատ հետաքրքիր տվյալներ կան այս կապակցությամբ: Ես հիմա կբերեմ միայն երկու օրինակ, որպեսզի ձեզանից շատ ժամանակ ու ուշադրություն չխլեմ:

Առաջին օրինակը վերցված է հին քրիստոնեական գրականությունից՝ Հովհան Մոսխի «Հոգեւոր մարգագետին» գրքից: Նա պատմում է մի քանի դեպքերի մասին, որոնք սեպվեցին հիշողությանս մեջ, երբ առաջին անգամ կարդացի. դրանք հակառակ էին այն ամենին, ինչն ինձ մինչ այդ սովորեցրել էին, եւ այդ հակառակությունն էլ հենց ինձ ստիպեց խորհել:

Առաջին պատմությունն այն մասին է, թե ինչպես մի ազնիվ հոգեւորական մաքուր, սուրբ կյանքով հետեւում է ինչ-որ հերետիկական ուսմունքի: Նրա սարկավագը, որը բարեպաշտ ուղղափառ էր, խիստ ցավ է զգում, որ իր ավագերեցը, ճշմարիտ ավետարանական կյանքի՝ նման մաքուր, նման լուսավոր օրինակ լինելով, դավանաբանորեն հետեւում է կեղծ ուսմունքի: Եվ մի օր նա դրա մասին ասում է նրան: Հոգեւորականն առարկում է՝ ասելով, թե ինչպես կարող է նման բան պատահել. «Ամեն անգամ, երբ ես պատարագ եմ մատուցում, Ընծաների սրբագործումի պահին ինձ ծառայություն են մատուցում երկու հրեշտակ: Նրանք չէին կարող գործակցել հերետիկոսի հետ»: Ապա անկեղծորեն ավելացնում, որ ինքը նրանց անպայմանորեն կհարցնի, թե ով է ճիշտը՝ ի՞նքը, թե՞ սարկավագը: Եվ ահա պատարագի ժամանակ՝ Ընծաների սրբագործումից հետո, նա կանգ է առնում եւ դիմում հրեշտակին. «Իմ սարկավագը, որն ինձանից ավելի կրթված է, ասում է, որ ես հետեւում եմ կեղծ ուսմունքի, իսկ դուք ինձ հետ ծառայում եք: Ինչպե՞ս կարող է պատահել: Հրեշտակներից մեկը պատասխանում է. «Մենք ծառայում ենք քեզ Աստծո կամքով՝ հանուն քո մաքուր սրտի: Իսկ քեզ ոչինչ չէինք ասում, որովհետեւ մեզ հրամայված էր, որ քո սարկավագին չզրկեինք քո հանդեպ իր ճշմարիտ քրիստոնեական սերը տածելու եւ քեզ ուղիղ ճանապարհի վրա դնելու հնարավորությունից»:

Սա շատ բան է ասում. նախ այն, որ մենք պատասխանատու ենք մեկմեկու համար: Եթե մեզանից որեւէ մեկը ընկնում է այս կամ այն հանցանքի մեջ (եւ սա առաքելական խոսք է- Գաղատ. Զ 1), ապա մենք՝ ուղղափառներս, պետք է նրան ոչ թե վարկաբեկենք, այլ օգնենք՝ նրա ուշադրությունը հրավիրելով իր սխալների վրա եւ աշխատելով նրան հաղորդել ճշմարտությունը: Իսկ ճշմարտությունը մեծ մասամբ հաղորդվում է ոչ թե վեճերի միջոցով, այլ ինչ-որ ավելի վեհ մի բանի բացահայտման ճանապարհով: Ես հիշում եմ մի քարոզչի՝ Տիխոն պատրիարքի կիսասարկավագին, որը հեղափոխության սկզբներին քարոզում էր Ռուսաստանում: Նա ասում էր. «Երբ վեճի ես բռնվում անհավատի հետ, մի խոսիր ընդդեմ նրա, որովհետեւ նա կկամենա պաշտպանել իրեն եւ բոլոր ուժերով կփորձի հակաճառել քեզ՝ իրեն թաքցնելով այն ճշմարտությունից, որը դու կփորձես տալ: Խոսիր առավել վեհ բաների մասին, որպեսզի քո խոսքերի վեհությունն ու գեղեցկությունը նրան գերեն, եւ նա ձգտի դրանց... Մյուս կողմից էլ Հովհան Մոսխի պատմությունը մեզ սովորեցնում է, որ սրտի մաքրությունը հաճախ կարող է էակցվել մտքի որոշ խառնաշփոթությունների հետ, ուստի այդ իսկ պատճառով մենք չպետք է հեշտությամբ լքենք, դատենք մարդուն. հարկավոր է մեծ զգուշությամբ վերաբերել այլախոհներին:

Իսկ երկրորդ պատմությունն այսպիսին է: Մկրտված մեկը որոշ ժամանակ անց հայտնաբերում է, որ իրեն մկրտող հոգեւորականը հերետիկոս է: Նա դիմում է ուղղափառ եպիսկոպոսի՝ հարցումով. «Իմ մկրտությունը հավաստի պիտի համարե՞լ, թե՞ նա ինձ պղծել է»: Եպիսկոպոսը կանչում է մկրտող քահանային ու դիմում մկրտվողին. «Այս մարդն է քեզ մկրտել»: Եվ նա պատասխանում է. «Ո՛չ, ինձ մկրտել է մի լուսաճառագ այր՝ ձյունաճերմակ հագուստով, իսկ այս մեկին ես տեսել եմ ինձ մկրտելու ընթացքում, երբ նրան ինձանից քիչ հեռու բռնած պահում էին երկու խոժոռադեմ արարած»: Ես այս դրվագների պատմականությանը հիմա չեմ ուզում անդրադառնալ. իմ նպատակն է բացահայտել նրանցում արծարծված խնդրո առարկա եկեղեցական մտածումը:

Կուզենայի ավելացնել եւս մեկը: Եպիսկոպոս Անտոնի Խրապովիցկին, որը նախկինում եղել է Կիեւի մետրոպոլիտը, ինչպես նաեւ արտասահմանյան Սինոդական եկեղեցու հիմնադիրը, Ռուս եկեղեցու ամենաարմատական ու սահմանափակ աստվածաբանն էր: Հիշում եմ նրա հոդվածը, ուր նա ասում է, թե ո՛չ կաթոլիկներին, ո՛չ բողոքականներին չի կարելի համարել քրիստոնյա: Սակայն մեկ այլ հոդվածում էլ ասում է, թե ինչպես

հարյուրամյակից հարյուրամյակ փոխվել է եկեղեցու վերաբերմունքն իրենից հեռացած համայնքների նկատմամբ: Նա նշում է այն փաստը, որ եկեղեցին նվազեցրել է իր խստությունը հերետիկոսների հանդեպ ու հարց տալիս, թե ինչպե՞ս կարելի է դա բացատրել. մի՞թե եկեղեցում նվազել է ճշմարտության զգացումը, որ ավելի անտարբեր է դարձել նրանց նկատմամբ, ովքեր քարոզում են ոչ ճշմարիտությունը, կեղծը, կամ էլ՝ այլ կերպ պետք է բացատրել դա...

Ինձ թվում է՝ այդ բացատրությունը շատ կարեւոր է մեզ համար: Նա ասում է, որ առաջին հերետիկոսները մերժում էին քրիստոնեական հավատքի հենց հիմքերը: Նա, ով մերժում է Հիսուս Քրիստոսի Աստվածությունը, նա, ով մերժում է Նրա մարդ լինելը, ուղղակի մերժում է Մարդեղության հենց բուն էությունը, ուստի նաեւ քրիստոնեական հավատը: Սակայն, անցած ժամանակների տվյալներով, ճշմարտությունից շեղվելը տեղի ունեցավ կարեւոր, նշանակալից պատճառներով, բայց ոչ Քրիստոսին որպես Աստծո մարդեղացած Որդի ճանաչելու հավատից հեռանալով: Եվ հարյուրամյակների ընթացքում հերետիկոսներն իրենց հետ տարան առավելապես ուղղափառ հավատը: Այնպես որ եկեղեցին, որ դատապարտում էր ամենախիստ կերպով վաղ հերետիկոսներին, արդյունքում սկսեց հետագա դարերի հերետիկոսների նկատմամբ կիրառել ավելի մեղմ միջոցներ, քանզի նրանք ավելի շատ էին պահպանել ճշմարտությունը, ուղղափառ հավատը:

Շարունակելի

Թարգմանությունը՝ Գոհար ՎԱՐԴԱՆՅԱՆԻ

ԵՐԱՆԻ *խաղաղարարներին*

Սկիզբը՝ էջ 5

«Խաղաղարար» նշանակում է խաղաղություն անող՝ հաստատող (խաղաղ+արար):

Երբ մարդիկ բորբոքված ու բարկացած խոսում են միմյանց հետ, երբեմն պետք է լինում մեկը, որ նրանց խաղաղեցնի: Երբ մարդիկ խռովում են միմյանցից, դարձյալ երբեմն կարիք է զգացվում մի միջնորդի, որ նրանց հաշտեցնի: Այդ միջնորդը խաղաղարար է: Երբ մեկն անհանգստանում է ինչ-որ բանի համար, տագնապում, կարիք է զգացվում նրան խաղաղեցնելու, ուրեմն այստեղ նույնպես խաղաղարարի կարիք կա: Այդպես էլ, երբ երկու երկիր կամ զորաբանակ պատերազմում են միմյանց դեմ, մի երրորդ պետություն, ասում են, «խաղաղարար զորքեր» է ուղարկում պատերազմի վայրը՝ այդ շրջանում խաղաղություն հաստատելու համար: Ահա այսպես խաղաղարարները պետք են այնտեղ, ուր խաղաղությունն ու անդորրը, հանդարտությունը, հավասարակշռությունը, սերը, բարեկամությունը խանգարվել են:

Երբ Տեր Հիսուսը ծնվեց, հրեշտակներն ավետիս տվեցին մարդկանց՝ երգելով. *«Փա՜ռք Աստծուն բարձունքներում, երկրի վրա՝ խաղաղություն եւ մարդկանց մեջ՝ բարեհաճություն»:* Ինչո՞ւ ասացին. «երկրի վրա՝ խաղաղություն»: Որովհետեւ Տեր Հիսուսը ծնվել էր, որպեսզի Աստծուց իրենց չար գործերով հեռացած ու թշնամի դարձած մեղավոր մարդկանց հաշտեցնի Հայր Աստծո հետ: Մարդիկ իրենց մեղքերով ետ էին դարձել Աստծուց եւ տրտմեցրել Նրան: Հիսուսը եկել էր, որպեսզի մարդկանց սովորեցնի մեղքից ու չար գործերից հեռանալու ճանապարհը, Իր կյանքով եւ մարդկանց համար մեռնելով՝ ցույց տա այն մեծ սերը, որն Աստված ունի մարդկանց հանդեպ: Տեր Հիսուսը՝ Աստծո Որդին, այսպիսով, միջնորդ դարձավ Աստծո եւ մարդկանց միջեւ: Եվ, այս առումով, Նա ամենամեծ Խաղաղարարն է: Բացի այդ, Նա խաղաղարար է նաեւ Իրեն հավասացող յուրաքանչյուր անձի համար: Նա Իրեն հավատացող եւ Իր պատվիրաններին համաձայն ապրող մարդկանց հոգուն շնորհում է շատ մեծ խաղաղություն, երկնային խաղաղություն: *«Իմ խաղաղությունն եմ թողնում ձեզ,-* մի անգամ ասաց Նա Իր աշակերտներին, որով եւ՝ մեզ բոլորիս,- *Իմ խաղաղությունն եմ տալիս ձեզ»:*

Նրա խաղաղությունը տրվում է այն մարդկանց, ովքեր շատ սիրում են Նրան եւ ջանում ամեն ինչ անել այնպես, որ Նրան հաճելի լինեն: Եվ այսպիսի մարդիկ, իրենց մեջ ունենալով Հիսուսի խաղաղությունը, այն կարող են փոխանցել նաեւ ուրիշներին: Ինչպե՞ս. իրենց բարի վարքով, բարի խոսքերով, բարի գործերով եւ նույնիսկ արտաքուստ ոչինչ չանելով, սակայն աղոթելով այն մարդկանց համար, ովքեր կարիք ունեն խաղաղվելու, իրենց վշտերից թոթափվելու, մխիթարվելու: Նրանք աղոթում են ամբողջ աշխարհի խաղաղության համար: Ուրեմն՝ Հիսուսին սիրող եւ Նրա խաղաղությունը ստացած մարդիկ իրենք էլ Հիսուսի՝ Աստծո Որդու նման դառնում են խաղաղարար: Նախեւառաջ հենց այսպիսի խաղաղարարներին է Տեր Հիսուսը երանի տալիս: Իսկ քանի որ այսպիսի խաղաղարարները նմանվում են Տեր Հիսուսին, ապա ժառանգում են նաեւ Նրա անունը՝ «Աստծո որդի»: Ահա այս մասին էլ ասում է Տեր Հիսուսը. *«Երանի խաղաղարարներին, որովհետեւ նրանք Աստծո որդի կկոչվեն»:*

Հակոբ Հակոբյան. Մարմաշեն. 1970

Ովքե՞ր են Աստծո որդիները:

Բոլոր քրիստոնյաներն էլ, մկրտվելուց հետո, դառնում են *Աստծո որդի:* Սակայն հաճախ նրանք այնքան վատ վարք են ունենում, այնպես են իրենց հոգին ամեն տեսակ չարությամբ կեղտոտում ու տգեղացնում, որ վերածվում են անառակ որդու, ինչպես «Անառակ որդու» առակի միջի կրտսեր որդին:

Հիշո՞ւմ եք՝ նա ինչ ասաց, երբ վերադարձավ հոր մոտ. *«Հա՛յր, մեղանչեցի երկնքի դեմ եւ քո առաջ, այլեւս արժանի չեմ քո որդին կոչվելու»:* Ճիշտ այսպես էլ մկրտությամբ իբրեւ Աստծո որդի ծնված քրիստոնյաներն իրենց վատ վարքի ու չար սրտի պատճառով կորցնում են «Աստծո որդի» լինելու եւ կոչվելու արժանավորությունը, այսինքն՝ այլեւս արժանի չեն «Աստծո որդի» կոչվելու: Մինչդեռ երբ ապրում են Աստծուն հաճելի կերպով եւ օրեցօր իրենց սրտում աճեցնում Քրիստոս Աստծո հանդեպ սերը, ձեռք բերում մաքուր սիրտ, դառնում են Աստծո իսկական եւ սիրելի որդիներ: Դատաստանի օրը, երբ արդար քննություն լինի բոլոր մարդկանց գործերի, նույնիսկ մտքերի ու ցանկությունների, Տեր Հիսուսը պիտի դատի եւ Իրենից հեռացնի նաեւ վատ վարքով ապրած շատ քրիստոնյաների՝ մկրտությամբ Աստծո որդիների: Այդ ժամանակ այսպիսի մարդիկ այլեւս չեն կոչվելու Աստծո որդիներ, մինչդեռ արդարացած քրիստոնյաներն արդեն վերջնականապես պիտի կոչվեն «Աստծո որդի» եւ այդ որդիությունն այլեւս երբեք չեն կորցնի:

Շարունակությունը՝ էջ 8

ԼՈՒՍԱՎՈՐՉԻ ՆՇԱՆԻ ՏԱԿ

Լազարյան ճեմարանի պատմությունից

Լազարյան ճեմարանի՝ ժամանակի լավագույն կրթական հաստատության համբավը մեծապես պայմանավորված էր ոչ միայն այս բնագավառի առաջադիմական զարգացումներին համահունչ կառուցողական իր արագ արձագանքներով, այլեւ մանկավարժական ու դասախոսական կադրերի սքանչելի համաստեղությամբ: Այստեղ հավասարապես իրենց գիտելիքները, փորձն ու հմտությունը սաներին էին փոխանցում ռուս եւ հայ մտավորականության անվանի ներկայացուցիչները, որոնց թվում էր նաեւ Սմբատ Շահազիզը:

Երբ 1891 թ. փետրվարի կեսերից Վահրամ Գայֆեճյանը (տես թերթի նախորդ համարը) դարձավ Լազարյան ինստիտուտի պանսիոներ (գիշերօթիկ սան), ընդգրկվեց հենց դաստիարակ Սմբատ Շահազիզի դասարանում, ով հետագայում դասավանդեց նաեւ հայոց լեզու եւ գրականություն:

Բանաստեղծ ու բանասեր Ս. Շահազիզն (1840-1907) այդ շրջանում արդեն ուներ լայն ճանաչում՝ Մոսկվայում հրատարակված իր «Ազատության ժամեր» (1860) բանաստեղծությունների ժողովածուով եւ «Լեւոնի վիշտը» (1865) պոեմով: Ժամանակակիցները նրա հերոսի՝ Լեւոնի նախատիպը համարում էին Մ. Նալբանդյանին, ով որպես քաղաքական հանցագործ իր պատիժն էր կրում Պետրոպավլովսկի բերդի բանտախցում:

19-րդ դարի 60-ական թվականների նարոդնիկական (ժողովրդա-դեմոկրատական) հայացքների ջերմ համախոհը լինելով՝ Շահազիզը դրանց բուռն պրոպագանդիստն էր ոչ միայն իր գրականությամբ, այլեւ մանկավարժական գործունեությամբ: Նա, ժամանակի եւ մանավանդ իր ժողովրդի վաղվա օրվա մեջ լուսավոր ընձյուղներ պատվաստելու պահանջին ընդառաջ գնալով, ջանում էր իր սաների մոտ զարգացնել քաղաքացիական, հասարակական պարտքի բարձր զգացումներ՝ օտարության մեջ գտնվող պատանի հայ ուսանողների հոգում արթնացնելով ու ամրապնդելով մայրենի լեզվի, մշակույթի եւ վերջապես հայրենասիրության եւ ազգային արժանապատվության հանդեպ խիստ նախանձախնդրություն:

Սակայն այս հանգամանքը չէր կարող չբորբոքել ինստիտուտի տնօրինության եւ դասախոսական կազմի պահպանողական շրջանակներում գոյություն ունեցող ընդդիմությանը: Ահա թե ինչու շուտով՝ 1897 թվին, Ս. Շահազիզի մանկավարժական գործունեության 35-ամյակը տոնելուց հետո, նրան ի վերջո ստիպեցին թողնել դասավանդումը:

Ոչինչ այնպես վառ չի բնութագրում Շահազիզի ունեցած դաստիարակչական ու լուսավորչական դերն ուսանողության կյանքում, ինչպես հոբելյանական այն ուղերձում է, որ հանձնվել է նրան՝ «Սիրելի ուսուցչին եւ անմոռաց դաստիարակին», 1898 թվականի մարտի 26-ին՝ Լազարյան ճեմարանի 42 շրջանավարտների անունից:

Լազարյան ճեմարանի շենքի եւ Ս. Շահազիզն իր սաների հետ լուսանկարները մշտապես կախված էին Վահրամ Գայֆեճյանի գրասեղանի վերեւում: Սիրելի ուսուցչին նա հաճախ էր հիշում՝ եւ միշտ հատուկ հուզմունքով ու ջերմությամբ: Եվ նույնիսկ, երբ արդեն ծեր էր, հեռավոր անցյալի ստվերը դեռեւս մնացել էր որպես իր անդավաճան ուղեկիցը: Լինելով նկարիչ՝ միաժամանակ ինքն էլ ուսուցիչ էր եւ, իր ուսուցչի օրինակով եւ նրանից ոչ պակաս, Աստծո տված ուսուցիչ:

Հիրավի, ինչպես ասում են՝ ցանած բարի հունդը, վաղ թե ուշ, անպայմանորեն բարի բերք կտա:

Ստորեւ, մասնակի կրճատումներով, ձեզ ենք ներկայացնում ուղերձը, որի ձեւավորումն ի դեպ կատարել է իր նախկին աշակերտ եւ սան մեծանուն նկարիչ Վարդգես Սուրենյանցը: Ուղերձը պահպանվում է Երեւանի Ե. Չարենցի անվան արվեստի եւ գրականության թանգարանի Ս. Շահազիզի ֆոնդում (պահ. միավ. 26):

ՍԻՐԵԼԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉ ԵՒ ԱՆՄՈՌԱՑ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿ Սմբատ Շահազիզեան!

Անցեալ 1897 թուին, օգոստոսի 2-ին լրացաւ Ձեր բեղմնաւոր ու երկարատեւ մանկավարժական գործունէութեան 35 ամեակը եւ ահա Դուք, դժբախտաբար ընդմիշտ թողեցիք Ձեր սիրած ու փայփայած

մանկավարժական ասպարէզը - Լազարեան ճեմարանը:

Այստեղ, ազգային այս անդրանիկ կրթարանում, Դուք աւարտելով Ձեր ուսման ընթացքը, նուիրեցիք Ձեզ մեծ անձնուիրութեամբ ազգի մատաղ սերնդի կրթութեան վսեմ գործին:

Ժամանակը, երբ Դուք, տոգորուած նոր եւ լուսաւոր գաղափարներով, ստանձնեցիք Ձեր պաշտօնը, դժուարին ու խորհրդաւոր էր: Հայկական կեանքն այդ ժամանակ դառն ու անմխիթար տեսարան էր ներկայացնում, նորա մտաւոր ու բարոյական անդաստանը անմշակ ու խոպան էր. խաւարը իշխում էր ամենուրեք, հայի միտքը՝ կաշկանդուած տգիտութեան կապանքներով, խարխափում էր դարաւոր քնի մէջ....

Հայի վիշտը դարձաւ Ձեր վիշտը....

Ձեր դասաւանդութիւնը հեռու էր հինաւուրց չոր ու ցամաք եղանակից:

Դուք տուիք մայրենի լեզուի դասաւանդութեան նոր ուղղութիւն, նոր սիստեմա: Առաջին պակասութիւնը, որ Դուք նկատեցիք, էր կենդանի մայրենի լեզուի բացակայութիւնը: Դուք ոչինչ չխնայեցիք, ամեն ճիգ թափեցիք այդ պակասորդը լրացնել եւ տուիք Ձեր մանուկ ունկնդիրներին հասկանալի եւ մատչելի մայրենի լեզու: Այդպիսով Դուք ուսման սկիզբը, որ երեխաների համար առհասարակ դառն ու ծանր է լինում, թեթեւացրիք ու քաղցրացրիք:

Քաջ գիտենալով, որ «ճանաչել մանուկ անհատի հոգեկան շարժերը, որ այս ու այն րոպէին բաբախում են նորա մէջ, նշանակում է ահագին մանկավարժական արծաթագլուխ ձեռք բերել եւ հասնել կանոնաւոր դաստիարակութեան» (Ս.Շ.), Դուք աշխատում էիք միշտ թափանցել Ձեր աշակերտների ամեն մէկի հոգեկան աշխարհը եւ դորա համեմատ վարուել: Ահա հէնց Ձեր այդ հոգեբանական նուրբ հասկացողութեան մէջն է կայանում այն գաղտնիքը, որ միացնում էր սերտ ու անխզելի կապերով աշակերտին իւր սիրելի ուսուցչի հետ: Միայն աւա՜ղ քչերին է վիճակուած այդ տեսակ աստուածատուր շնորհք. յիրաւի որ. «Բազումք են կոչեալք եւ սակաւք են ընտրեալք»:

Կանոնաւոր դաստիարակութիւնը- ասում էք Դուք- կծագէ մեր մէջ եւ բոլոր մարդկային յատկութիւնները, ուրեմն եւ անձնայարգութիւն: Իսկ անձնայարգութիւնը անձնագիտութիւն է, որի մէջ դրած է եւ ժամանակիս ոգին»: Քաջ ըմբռնելով ժամանակի այդ պահանջը եւ ոգին, Դուք աշխատել էք միշտ զարգացնել մեր մէջ ինքնաճանաչութեան ու անձնայարգութեան վսեմ զգացմունքները: Դուք մեզ վերայ չէիք նայում որպէս մանեկէնների վերայ, այլ որպէս կենդանի բանաւոր էակների վերայ, որոնց սպասում է ապագայում ազգային ու հասարակական գործունէութեան լայն ասպարէզը....

Դուք նախանձախնդիր լինելով ազգային ոգւոյ ու ինքնաճանաչութեան գաղափարին՝ միշտ ձգտել էք վառ ու կենդանի պահել հայրենիքից հեռու՝ օտար հիւսիսում ապաստանած ազգի զաւակների մատաղ սրտերում սէր դէպի հայրենիք ու մայրենի քաղցր լեզուն....

Ազգային կեանքի տխուր եւ ուրախ երեւոյթները, արձագանք գտնելով Ձեր սրտում, առիթ էին տալիս Ձեզ մասնակից անել մեզ եւս Ձեր վշտին ու ուրախութեան: Օրուայ կենսունակ խնդիրները տալիս էին Ձեզ նիւթ մտերիմ ու կենդանի խօսակցութիւնների: Որպիսի՜ երջանիկ ու քաղցր ժամեր... Ձեր ամեն մի խօսքը ներքին կրակով ներշնչուած, թողնում էր մեր սրտերում անջնջելի հետքեր... Այսօր ահա՛ այդ առողջ ազգայնական ոգին է, որ առաջնորդում է Ձեր բազմաթիւ աշակերտներին.... Սորա մէջն է կայանում Ձեր մեր վերայ ունեցած բարոյական մեծ ազդեցութիւնը:

Այն անկեղծ սէրը ու բարեկամութիւնը, որ մենք վայելել ենք Ձեզանից, չէին սահմանափակվում միայն ճեմարանի պատերով, այլ անցնում էին դուրս եւ տակաւին շարունակվում են: Այս նախանձելի բարոյական կապը արտայայտվում էր ո՛չ միայն խօսքով, այլեւ գործով: Դուք երբէք չէք զլացել կարեկցութեան եւ օգնութեան ձեռք մեկնելու մեզ մեր ծանր հանգամանքներում...

Այսօր մենք մեզ անչափ բախտաւոր ու երջանիկ ենք համարում, որ Ձեր բազմաթիւ աշակերտներից մեզ է վիճակուել հանդիսանալ արտայայտիչ այն սրտաբուխ ու անկեղծ երախտագիտական զգացմունքների, որ մենք տածում ենք Ձեզ: Մենք չենք մոռանայ այն քաղցր րոպէները, որ վայելել ենք Ձեզ հետ միասին մեր անդրանիկ almamater - ճեմարանում:

Ձեր քաղցր յիշատակը կմնայ մեր մէջ միշտ վառ ու բորբոք եւ որպէս փայլուն փարոս կառաջնորդէ մեզ կեանքի փոթորկալից ասպարէզում: Մենք չէինք կարող միայն չյայտնել Ձեզ մեր ցաւը, որ մեզ չյաջողուեց այս օրը աւելի շօշափելի ու արժանի կերպով արտայայտել Ձեզ մեր զգացմունքները ու ցանկութիւնները: Ուրեմն սիրելի ու քրտնաջան ուսուցիչ, թոյլ տուէք, բարեմաղթելով Ձեզ դեռ երկար ու խաղաղ օրեր, շատանալ այն յուսով, որ մենք, ուր որ մեզ բաղդը չձգէ, կաշխատենք բարձր պահել Ձեր մեզ տուած դրօշը իւր յաղթական մակագրով՝ սէր ու ճշմարտութիւն եւ գիտութիւն:

1898 թիւ մարտի 26. Մոսկուա

ՀԵԼԵՆ ԳԱՅՖԵՃՅԱՆ
Արվեստաբան

ԵՐԱՆԻ խաղաղարարներին

Սկիզբը՝ էջ 7

Աստվածային խաղաղությունը մեծ անհրաժեշտություն է:

Աստվածային խաղաղությունն այնքան ցանկալի ու անհրաժեշտ է մեզ, որ ոչ մի ուրիշ բան այնքան շատ չենք խնդրում եկեղեցում արարողությունների ժամանակ, որքան հենց այդ խաղաղությունը: Եկեղեցական արարողությունների ժամանակ կարելի է ժամանակ առ ժամանակ լսել, թե ինչպես է սարկավագը ձայնում. «Եվ եւս խաղաղության զՏեր աղաչեսցուք», այսինքն՝ «Դարձյալ խաղաղության համար աղաչենք Տիրոջը»: Բազմաթիվ են այն աղոթքները, որոնցում քահանան խնդրում է, որ Աստված Իր խաղաղությունը տա մեզանից յուրաքանչյուրին, ինչպես նաեւ ամբողջ աշխարհին: Իսկ երբեմն էլ քահանան խաչակնքում է եկեղեցում հավաքված ժողովրդի վրա եւ ասում. «Խաղաղությո՛ւն ամենեցուն», այսինքն՝ «Խաղաղությո՛ւն ամենքին»: Սրանով նա ժողովրդին փոխանցում է Քրիստոսի խաղաղությունը:

Մենք էլ միշտ պիտի աղոթենք, որ Աստված խաղաղություն շնորհի թե՛ ամբողջ աշխարհին, թե՛ մեր ընտանիքի անդամներին, թե՛ մեր ընկերներին եւ թե՛ մեր անձերին: Եթե մշտապես եւ սրտանց աղոթենք, ապա այս աղոթքներով մենք էլ կարող ենք լինել խաղաղարարներ:

Սակայն Աստծուց երանության արժանի է նաեւ այն խաղաղարարությունը, երբ ոչ ոքի հետ կռիվներ չենք անում կամ ոչ ոքից չենք խռովում, այլ միշտ ներում ենք ու հաշտվում, իսկ եթե որեւէ մեկին ցավ ենք պատճառել, վիրավորել կամ վեճ ստեղծել, ներողություն ենք խնդրում եւ այսպիսով խաղաղություն հաստատում մեր եւ մեր դիմացինի միջեւ: Նաեւ, ինչպես ամենասկզբում ասվեց, խաղաղարարություն է, երբ կարողանում ենք նաեւ ուրիշ խռովածների էլ միմյանց հետ հաշտեցնել:

Եգիպտոսում՝ մի խցում, երկու կրոնավոր էին միասին բնակվում: Նրանք շատ հաճախ էին վիճում միմյանց հետ: Ի վերջո, տեսնելով, որ այդ վեճերի պատճառով շարունակ իրենց խաղաղությունը խռովվում է, նրանցից մեկը՝ Պողոս անունով, մյուսին ասում է. «Երկա՞ր պիտի ապրենք այսպես, շարունակ վիճում ու վիրավորում ենք միմյանց»: Իսկ մյուսը պատասխանում է. «Եղբա՛յր, խնդրում եմ, եկ այսպես պայմանավորվենք: Երբ ես քեզ վիրավորեմ, խնդրում եմ, դիմացի՛ր ու մի՛ պատասխանիր, եւ երբ դու ինձ վիրավորես, ես էլ քեզ կդիմանամ»: Այդպես էլ վարվում են: Եվ, միմյանց հանդուրժելու միջոցով, խուսափում են վեճերից եւ մինչեւ կյանքի վերջ միշտ հաշտ ու խաղաղ են մնում:

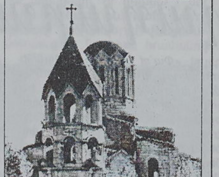

ԱՂՈԹՔ

Քո խաղաղությամբ, Քրիստո՛ս Փրկիչ մեր, որ վեր է ամեն մտքից ու խոսքից, պահպանի՛ր մեզ եւ աներկյուղ պահիր ամեն չարից: Հավասարեցրու մեզ Քո ճշմարիտ երկրպագուներին, ովքեր հոգով եւ ճշմարտությամբ են Քեզ երկրպագում: Քանզի ամենասուրբ Երրորդությանդ վայել են փառք, իշխանություն եւ պատիվ այժմ եւ միշտ եւ հավիտյանս հավիտենից: Ամեն:

Շարունակելի

Ս. Ս.

ՔՐԻՍՏՈՆՅԱ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Կրոնական, մշակութային, լրատվական երկշաբաթաթերթ

Հիմնադիր՝
Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին

Հրատարակիչ՝
Ս. Էջմիածնի Քրիստոնեական դաստիարակության կենտրոն

Գլխավոր խմբագիր՝
Աստղիկ Ստամբուլցյան

Գրանցման վկայական՝ 624
Խմբագրության հասցեն՝
ք. Վաղարշապատ, ՔԴԿ

հեռախոս՝
(0+31) 56780, 54510
Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի տպարան
Ստոր. է տպագր. 18. 8. 2003թ.

Տպաքանակը՝ 2500
Գինը՝ 50 դրամ